Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej

EU Kids Online

Uwaga: Korzystając z raportu proszę go cytować jako: Kirwil, L. (2011). *Polskie dzieci w Internecie. Zagrożenia i bezpieczeństwo - część 2. Częściowy raport z badań EU Kids Online II przeprowadzonych wśród dzieci w wieku 9-16 lat i ich rodziców.* Warszawa: SWPS – EU Kids Online - PL.

Polskie dzieci w Internecie.

Zagrożenia i bezpieczeństwo – część 2[1]

Częściowy raport z badań *EU Kids Online* przeprowadzonych wśród dzieci w wieku 9-16 lat i ich rodziców

Lucyna Kirwil
Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej
Warszawa

Kontakt tel.: 501-314-506
E-mail: lucyna.kirwil@swps.edu.pl

5 lutego 2011 roku
Warszawa

[1] Badania EU Kids Online zostały zrealizowane przez London School of Economics and Political Science (LSE). Projekt sfinansowano z Programu UE Safer Internet (contract SIP-KEP-321803; lata 2009-11). Polskie wyniki opracowuje dr Lucyna Kirwil z Katedry Psychologii Społecznej w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie wraz ze współpracownikami. Wyniki w niniejszym raporcie są przedstawione w dwu częściach. Część 1 zawiera skorygowane dane przedstawione w poprzedniej wstępnej wersji raportu. Część 2 przedstawia wyniki nowe niepublikowane. Rozdział poświęcony omówieniu wsparcia od nauczycieli przygotowała Aldona Zdrodowska.

Spis treści

I. CELE PROJEKTU I OPIS METODY BADAŃ **3**

Cele projektu **3**
Szczegółowe cele projektu 3
Model 4

Krótki opis metody badań **6**
Zawartość kwestionariuszy 6
1. Kwestionariusz wywiadu bezpośredniego z dziećmi 6
2. Kwestionariusz do samodzielnego wypełnienia przez dzieci 7
3. Kwestionariusz dla rodziców 8
Charakterystyka wywiadów i uzyskanych w ich wyniku danych 8

II: WYNIKI - CZĘŚĆ 1 **9**

Jak dzieci i młodzież korzystają z Internetu? **9**
Urządzenia, za pomocą których dzieci łączą się z Internetem 9
Miejsca, z których dzieci łączą się z Internetem 10

Kompetencja dzieci w Internecie **12**

Problem uzależnienia dzieci od Internetu **15**

Zagrożenia w Internecie **16**
Doświadczenia poszczególnych typów zagrożeń 19
Doświadczanie zagrożenia w Internecie a rzeczywista szkodliwość zagrożeń 22

CZĘŚĆ 2 **24**

Dzieci w portalach społecznościowych **24**

Eksperymentowanie dzieci z własną tożsamością w Internecie **24**
Czym jest zjawisko eksperymentowania z tożsamością online? 24
W jakiej formie i w jakim wieku dzieci eksperymentują z tożsamością? 26
Czy eksperymentowanie z tożsamością podnosi prawdopodobieństwo negatywnych doświadczeń w Internecie? 288

Rodzicielskie sposoby ochrony dzieci przed zagrożeniami internetowymi **30**
Jakie techniki ochrony dzieci stosują ich rodzice? 30
Jaki jest stosunek dzieci to zabiegów rodzicielskich? 33
Na ile rodzicielska ochrona jest skuteczna? 34

Korzystanie ze wsparcia innych **36**
Wsparcie od rodziców 37
Wsparcie od nauczycieli 39

III. WNIOSKI **43**

I. Cele projektu i opis metody badań

Cele projektu

Celem projektu *EU Kids Online* jest poszerzenie wiedzy o doświadczeniach i zwyczajach dzieci i rodziców w zakresie ryzykownego i bezpiecznego korzystania z Internetu i nowych technologii w sieci oraz przekazanie informacji do wykorzystania w promocji środowiska bezpiecznego Internetu dla dzieci.

Szczegółowe cele projektu

1. Skonstruowanie mocnych narzędzi badawczych, odpowiednich do ustalenia:
   a) dostępu dzieci do Internetu, korzystania, rozmiarów i natury doświadczanego przez nie zagrożenia, sposobów radzenia sobie oraz świadomości zagrożenia i bezpieczeństwa w Internecie;
   b) doświadczeń i praktyk rodziców, jakie stosują w celu bezpiecznego używania Internetu przez ich dzieci.
2. Rzetelne i etyczne przeprowadzenie badań w poszczególnych krajach Europy na reprezentatywnych próbach użytkowników Internetu w wieku 9-16 lat oraz ich rodziców.
3. Systematyczna analiza danych w celu ustalenia:
   a) jakie wyniki są najbardziej wyraziste;
   b) jakie są bardziej złożone wzorce wyników na podstawie analizy danych z poszczególnych krajów i porównań międzynarodowych
4. Przedstawienie i upowszechnienie:
   a) wyników w sposób przydatny dla instytucji i organizacji zajmujących się bezpieczeństwem dzieci w Internecie - w poszczególnych krajach oraz na poziomie międzynarodowym;
   b) rekomendacji dotyczących świadomości bezpieczeństwa Internetu w Europie;
   c) luk pozostających w wiedzy oraz wskazówek metodologicznych dla następnych badań.

Model

Badania objęły:

- 25 krajów UE,
- dzieci i młodzież w okresie dorastania,
- korzyści i zagrożenia w wyniku korzystania z Internetu.

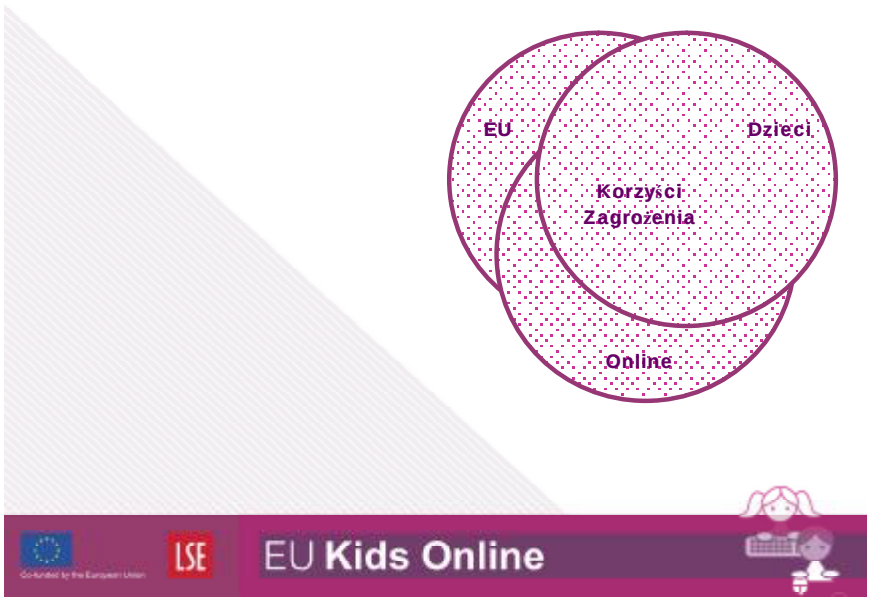

Uwaga: Rycina reprodukowana za zgodą autora: S. Livingstone, LSE.

Możliwe skutki korzystania z Internetu przez dzieci i młodzież przedstawiono w tabeli A.

Tabela A.

Jakie są możliwe skutki korzystania z Internetu przez dzieci – korzyści i zagrożenia online?

Rodzaj skutków	Możliwe konsekwencje	Zagrożenia
Pozytywne	**Pożytki z używania Internetu**	**Uczenie się pokonywania trudności (odporność)**
Negatywne	**Wykluczenie cyfrowe (wykluczenie społeczne)**	**Wstrząs/porażka (subiektywnie) Szkoda (obiektywnie)**

Zagrożenia, które dzieci i młodzież mogą napotkać korzystając z Internetu przedstawiono w tabeli B.

Tabela B.
Przykład klasyfikacji zagrożeń online (Livingstone, Haddon, Goerzig i Ólafsson, 2010)

Typ zagrożenia	Treść (zawartość)	Kontakt	Zachowanie
Agresja	Przemoc/ okrucieństwo/ sceny drastyczne	Doznawanie dręczenia/znęcania się/agresywności/ napastliwości ze strony innych	Dręczenie/złośliwe zachowanie/napastliwość (cyberagresja)
Seks	Pornografia	Doświadczenie bycia uwiedzionym (*grooming*)	Seksting
Wartości	Rasizm/ nienawiść	Perswazja ideologiczna	Samouszkodzenia
Komercyjne	Marketing, perswazja	Nadużycia prywatności/ wykorzystanie danych osobistych	Ściąganie filmów, dokumentów, hazard online

Wstępny raport *Risks and Safety on the Internet*, prezentujący wstępne wyniki dla wszystkich badanych krajów, ogłoszony został w Londynie, Luksemburgu i Göteborgu 21 października 2010 i jest dostępny na stronie internetowej www.eukidsonline.net. Wersja poszerzona o rekomendacje dla polityki społecznej i nowe wyniki dotyczące praktyk rodziców w zakresie ochrony dzieci przed zagrożeniami w Internecie ukazała się 15 stycznia 2011 roku. Raport końcowy ukaże się we wrześniu 2011.

Krótki opis metody badań

Kraje, które brały udział w badaniach EU Kids Online to: Austria, Belgia, Bułgaria, Cypr, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Litwa, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rumunia, Słowenia, Szwecja, Turcja, Węgry, Wielka Brytania i Włochy.

Wywiady przeprowadzono wiosną i latem 2010 roku z losowo dobraną próbą kwotową 25.142 korzystających z Internetu oraz z jednym z rodziców każdego badanego dziecka. Pełny opis metody dzieci w wieku od 9 do 16 lat badań na stronie internetowej: www.eukidsonline.net.

W Polsce wywiady zostały przeprowadzone z jednym dzieckiem i jednym z rodziców w 1034 rodzinach. Badana próba liczy 535 chłopców (283 w wieku od 9 do 12 lat i 252 w wieku od 13 do 16 lat) oraz 499 dziewcząt (254 w wieku od 9 do 12 lat i 245 w wieku od 13 do 16 lat).

Zawartość kwestionariuszy

1. Kwestionariusz wywiadu bezpośredniego z dziećmi

Korzystanie z Internetu

- Technologie używane w celu korzystania z Internetu.
- Miejsce korzystania z Internetu.
- Czas korzystania.

Możliwości jakie daje Internet

- Aktywności podejmowane w Internecie.
- Komunikacja online.
- Z kim kontaktuje się online.
- Korzystanie z portali społecznościowych.

Znajomość Internetu

- Umiejętności.
- Poleganie na sobie online.

Wsparcie – rodzice, koledzy, nauczyciele, inni

- Rodzicielskie wsparcie – stosowane strategie.
- Wsparcie od kolegów - stosowane strategie.
- Wsparcie od nauczycieli - stosowane strategie.
- Uzyskane porady nt. bezpieczeństwa w Internecie.

2. Kwestionariusz do samodzielnego wypełnienia przez dzieci

Aktywności ryzykowne

- Eksperymentowanie/eksploracja.

Podatność na zagrożenia

- Stopień podatności, zaradność, poszukiwanie ryzyka, zagrożenia offline, wsparcie społeczne, uzależnienie.

Doświadczanie zagrożeń w Internecie i radzenie sobie

- Rzeczy, które zaniepokoiły online.
- Doświadczanie nękania: czy, jak, jak często, co się zdarzyło, reakcja, radzenie sobie, wsparcie społeczne, podjęte czynności, porównanie z nękaniem offline.
- Nękanie innych: czy, jak często, jak.
- Pornografia: czy, jak często, co widziane, na jakiej platformie, reakcja, radzenie sobie, wsparcie społeczne, podjęte czynności, porównanie z pornografią offline.
- Inne zagrożenia: czy widziało przekazy o samouszkodzeniach lub nienawiści, narkotykach; nadużycie osobistych danych; zawirusowanie komputera, wyłudzanie pieniędzy, kradzież hasła.
- Spotkania w ‘realu’.
- Seksting: czy, jak często, jak; radzenie sobie; wsparcie społeczne; podjęte czynności.

3. Kwestionariusz dla rodziców

Dane demograficzne

- Wiek dziecka.
- Inne dzieci/dorośli w domu.
- Poziom wykształcenia rodziców, status socjoekonomiczny gospodarstwa domowego, języki używane w domu, czy z grupy dyskryminowanej.

O dziecku

Czy dziecko ma ograniczona sprawność fizyczną/umysłową/ma trudności szkolne?

- Obawy rodziców o dziecko.

Korzystanie z Internetu przez rodziców

- Tak/nie, miejsce/częstość/pewność korzystania/co dziecko robi w Internecie.

Pomoc/wsparcie rodziców

Stosowane strategie wspierania

- Uzyskane/pożądane porady dotyczące bezpieczeństwa w Internecie.

Zagrożenia online dostrzeżone przez rodziców

Charakterystyka wywiadów i uzyskanych w ich wyniku danych

Wywiady Prowadzone w domu dziecka i bezpośrednio „twarzą w twarz". Dziecko pisemnie odpowiadało na „pytania drażliwe" w kwestionariuszu do samodzielnego wypełniania. Zbierano dane od par: „dziecko-rodzic". Zastosowano losowy dobór próby badanej dzieci korzystających z Internetu. Badano 1000 dzieci z każdego kraju. Wiek badanych: od 9 do 16 lat obejmuje okres rozwojowy ważny dla kształtowania się sfery emocjonalnej, motywacyjnej i społecznej dzieci, dla ich wiedzy, systemu wartości, obrazu świata i obrazu siebie.

Procedura tłumaczenia kwestionariuszy i sposób badania daje możliwość bezpośredniego porównywania danych między krajami. Dane pozwalają na analizowanie wskaźników podatności na zagrożenia u dzieci oraz umożliwiają porównanie zagrożeń online i offline. Dzieciom i rodzicom zadawano pytania kontrolne o reakcje i sposoby radzenia sobie przez dzieci z zagrożeniami online.

II: Wyniki - Część 1

Jak dzieci i młodzież korzystają z Internetu?

Dzieci zaczynają korzystać z Internetu w coraz młodszym wieku – pierwszy kontakt z Internetem przypada na wiek między 7 a 11 rokiem życia, w Polsce przeciętny wiek pierwszego logowania do sieci to na 9 lat. Najwcześniej logują się po raz pierwszy w Internecie dzieci ze Szwecji i Danii - 7 lat i kilku innych krajach północnoeuropejskich - 8 lat. Biorąc pod uwagę wszystkie kraje, jedna trzecia (33%) 9-10-latków korzystających z Internetu jest w sieci codziennie. Wskaźnik ten rośnie do 80% w grupie 15-16-latków. **Korzystanie z Internetu jest obecnie nieodłączną częścią codziennego życia dzieci**: średnio w Europie 93% młodych internautów korzysta z sieci przynajmniej raz w tygodniu, a 60% loguje się codziennie lub prawie każdego dnia. W Polsce te wskaźniki są nawet wyższe: 98% loguje się przynajmniej raz na tydzień, a 74% codziennie, 24% 1-2 razy w tygodniu.

Urządzenia, za pomocą których dzieci łączą się z Internetem

Dzieci w Polsce – podobnie jak w Europie - przeważnie łączą się z Internetem poprzez komputer osobisty – posiadany tylko do własnej dyspozycji lub używany wspólnie z innymi domownikami - oraz przez laptop (zobacz tabela 1).

Tabela 1.

Jak dzieci łączą się z Internetem?

Urządzenie, za pomocą którego dzieci łączą się z Internetem	% dzieci w Polsce[1]	% dzieci w Europie (średnio)[2]
Komputer używany wspólnie z innymi	58	58
Własny komputer osobisty	52	35
Telefon komórkowy	34	31
Zestaw telewizyjny	35	31
Własny laptop	13	24
Laptop używany wspólnie z innymi	13	22
Konsola do gier	11	26
Inne przenośnie urządzenie	5	12

Uwaga: [1] Próba dzieci korzystających z Internetu, które wskazały urządzenie, w Polsce liczyła 960 w wieku od 9 do 16 lat. Wyniki obliczono dla kompletnych danych uzyskanych od 960 dzieci.
[2] cała próba badana w Europie liczyła 25.142 dzieci w wieku od 9 do 16 lat.

Ale polskie dzieci częściej łączą się z Internetem poza możliwościami kontroli rodzicielskiej: więcej z nich (52%) niż średnio w Europie (35%) łączy się z Internetem z komputera osobistego tylko do własnej dyspozycji (prywatnego). Mniej polskich (13%) niż innych europejskich (24%) dzieci korzysta z łącza przez laptop. Tylko przez laptop do wyłącznie własnej dyspozycji łączy się z Internetem 13% polskich dzieci, tyle samo dzieci - tylko przez laptop używany wspólnie z innymi - 13% dzieci.

Więcej dzieci w Polsce (34%) niż w Europie (31%) łączy się też przez telefon komórkowy i inne przenośne urządzenia typu smartphone, jak np. iPhone czy Blackberry. Te ostatnie „inteligentne" urządzenia były wiosną 2010 jeszcze mało dostępne polskim dzieciom – tylko 5% z badanych w Polsce dzieci korzystało z połączeń z Internetem za ich pomocą (średnia dla Europy wynosi 12%).

Miejsca, z których dzieci łączą się z Internetem

Większość dzieci łączy się z Internetem we własnym domu lub w szkole. Większość polskich dzieci (90, 5%), ale więcej niż średnio w Europie (85%) korzysta z Internetu w domu (szczegóły - zob. tabela 2).

Tabela 2

Z jakich miejsc dzieci łączą się z Internetem?

Miejsca, z których dzieci łączą się z Internetem	% dzieci w Polsce[1]	% dzieci w Europie (średnio)[2]
Szkoła	66	63
Własny pokój/sypialnia	**63**	49
Dom kolegów	52	53
Wspólny pokój we własnym domu	**27**	62
Dom krewnych	38	42
Biblioteka publiczna	12	12
Kawiarenka internetowa	**5**	12

Uwaga: [1] Próba w Polsce - 960 dzieci w wieku od 9 do 16 lat
[2] cała próba w Europie – 25.142 dzieci w wieku od 9 do 16 lat.

Korzystanie z Internetu w domu ma jednak inną charakterystykę w Polsce niż w Europie. W Europie o 13% więcej dzieci korzysta z Internetu we wspólnym pokoju dziennym

albo dzielonym z innymi domownikami niż we własnym pokoju czy sypialni. W Polsce dużo więcej, bo aż o 36%, dzieci korzysta z Internetu w swoim pokoju niż w dzielonym z innymi domownikami pokoju dziennym. 63% polskich dzieci korzysta z Internetu tylko w swoim pokoju. Co innego wobec tego znaczy też w Polsce, że podobnie jak w Europie (53%) nieco ponad połowa dzieci „wchodzi do Internetu" w domu kolegów (52%). W domu kolegów wgląd rodziców nie jest większy, ponieważ dzieci łączą się z Internetem również u nich przeważnie z własnego pokoju dzieci.

Liczby te wskazują, że w **Polsce wgląd innych, zwłaszcza osób dorosłych w to, jak dzieci korzystają z Internetu w domu, jest mniejszy niż przeciętnie w krajach Europy**. Prawdopodobnie mniej rodziców wie, jak ich dzieci korzystają z Internetu w domach swoich kolegów. Większa „prywatność" łączenia się z Internetem przez dzieci niesie ze sobą ryzyko częstszego doświadczania zagrożeń internetowych każdego rodzaju oraz mniejszego wglądu rodziców w to, co robią w Internecie ich dzieci. Sugeruje to konieczność lepszej edukacji polskich dzieci odnośnie tego, jak sobie radzić z internetowymi zagrożeniami, a na polskich rodziców nakłada obowiązek monitorowania, jak ich dzieci korzystają z Internetu.

Z drugiej strony większa „prywatność" korzystania z Internetu przez młode pokolenie w Polsce może wynikać z tego, że dostęp do Internetu jest możliwy tylko z jednego miejsca w domu, a ponieważ potrzeby dzieci w zakresie dostępu do Internetu są większe niż dorosłych, przyłącze do Internetu znajduje się w pokoju dzieci.

Większa „prywatność" w korzystaniu z Internetu niesie też ze sobą większe korzyści niż korzystanie w dostępnym dla wszystkich pokoju dziennym. Dzieci mogą bardziej swobodnie eksplorować Internet dla potrzeb nauki szkolnej i gromadzenia wiedzy oraz bardziej elastycznie zmieniać sposoby korzystania z Internetu. Dzięki „prywatności" dostępu do Internetu ich komunikacja z rówieśnikami może być bardziej intensywna i otwarta. Ma to szczególnie duże znaczenie dla młodzieży w okresie dorastania (14-16 lat w naszej próbie).

Podobnie – jak na ogół w całej Europie - dwie trzecie polskich dzieci łączy się z Internetem w szkole. Z danych tutaj niepokazanych wynika, że polskie dzieci i młodzież korzystają w szkole bardziej ze wsparcia nauczycieli informujących o technologiach, oprogramowaniu i wskazówek, co do ich wykorzystywania niż ze wsparcia nauczycieli z zakresie bezpiecznego korzystania z Internetu. Nakłada to na szkołę i nauczycieli obowiązek

starannego przygotowywania uczniów do korzystania z Internetu oraz wglądu i reagowania na ich negatywne doświadczenia w Internecie.

Na koniec analizy miejsc korzystania z Internetu warto zwrócić uwagę na to, że ponad dwa razy mniej dzieci w Polsce (5%) niż średnio w Europie (12%) łączy się z Internetem w kawiarni internetowej. Stanowi to 11 razy niższy odsetek korzystających z Internetu z kawiarni internetowych niż w badaniach z 2002 przeprowadzonych przez L. Kirwil na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka. W tamtym okresie 56% z ponad 600 gimnazjalistów ankietowanych w Warszawie i Łodzi korzystało z Internetu za pomocą komputera w kawiarniach Internetowych, a tylko 40% za pomocą własnego komputera osobistego w domu.

Kompetencja dzieci w Internecie

Kompetencja dzieci w Internecie jest nie tylko funkcją liczby i różnorodności aktywności podejmowanych przez dzieci w Internecie, ale również warunkiem do dalszego rozwoju umiejętności internetowych oraz bezpiecznego korzystania z Internetu. Kompetencję dzieci w Internecie można wobec tego badać poprzez sprawdzanie zarówno ogólnych umiejętności radzenia sobie w Internecie, jak też specyficznych umiejętności bezpiecznego korzystania z Internetu. O kompetencji może świadczyć łączna suma wszystkich umiejętności, których dzieci nabyły według tego, co deklarują. Zapytaliśmy je o cztery ogólne umiejętności internetowe i cztery specyficzne odnoszące się do bezpiecznego korzystania z Internetu, czyli czy wiedzą, jak dodać stronę www do zakładki „Ulubione", znaleźć informację o tym, jak bezpiecznie korzystać z Internetu, zmienić ustawienia prywatności na swoim profilu w portalu społecznościowym, zablokować niechciane kontakty, porównać różne strony internetowe, żeby zdecydować, czy podane informacje są prawdziwe, usunąć historię odwiedzanych stron www, zablokować niechciane reklamy/spam/ wiadomości, zmienić ustawienia filtrowania (które strony internetowe można oglądać, a których nie).

Jak pokazują wyniki przedstawione w tabeli 3, najwięcej dzieci umie dodać stronę internetową do zakładki „Ulubione" - 67% w Polsce, co stanowi większy odsetek niż średnia europejska (64%). Ponad 60% dzieci w wieku 11-16 lat podaje, że średnio na 8 umiejętności posiadły 3-4, czyli prawie połowę, przy czym dla polskich dzieci trzy z tych umiejętności dotyczą bezpiecznego korzystania z Internetu: znajdowanie informacji o bezpiecznym

korzystaniu z Internetu (63%), zmiana ustawienia prywatności (prywatny czy publiczny) profilu w portalu społecznościowym (61%) oraz nieco mniej - blokowanie niechcianych kontaktów w Internecie (58%).

Tabela 3

Umiejętności internetowe u dzieci w wieku 11-16 lat

Umiejętności internetowe	Odsetek dzieci deklarujących umiejętności internetowe		
	W Polsce (średnio w Europie)	Chłopcy w Polsce	Dziewczęta w Polsce
Dodanie strony internetowej do zakładek (Ulubionych)	67 (64)	68	66
Znalezienie informacji o tym, jak bezpiecznie korzystać z Internetu	63 (61)	61	65
Zmiana ustawienia prywatności na swoim profilu w portalu społecznościowym	61 (58)	58	64
Zablokowanie niechcianych kontaktów	58 (64)	58	58
Porównywanie różnych stron internetowych, żeby zdecydować, czy podane informacje są prawdziwe	55 (56)	58	51
Usuwanie historii odwiedzanych stron	49 (52)	50	48
Zablokowanie niechcianych reklam/spamu/ wiadomości	37 (51)	39	35
Zmienianie ustawień filtrowania (które strony internetowe można oglądać, a których nie)	30 (28)	34	25
Wszystkie 8 umiejętności	15[1]	17	13
Żadna z wymienionych umiejętności	14[1]	14	14
Liczba posiadanych umiejętności z 8 wymienionych	4,5[2] (4,2[1])	4[2]	4[2]

Uwaga: [1] Średnie ważone; grupa w Polsce 798 dzieci, 421 chłopców i 377 dziewcząt w wieku 11-16lat.
[2] Średnie nieważone; grupa w Polsce 746 dzieci: 397 chłopców i 349 dziewcząt.

Interesujące jest, że więcej dzieci w Polsce (61%) niż średnio w Europie (56%) potrafi zmienić ustawienia prywatności swojego profilu w portalach społecznościowych. Sugeruje to, że dzieci z Polski, w porównaniu z dziećmi z innych krajów europejskich, mogą mieć większe doświadczenie z portalami społecznościowymi.

Ponad połowa badanych z tej grupy wiekowej deklaruje, że wie, jak porównywać strony internetowe, żeby ocenić ich wiarygodność (55%), a prawie połowa jest w stanie zabezpieczyć się przed otrzymywaniem niechcianych reklam, e-maili, wiadomości - tylko 37% - odsetek ten jest znacząco mniejszy niż średni w Europie (51%). Nieco mniej niż jedna trzecia polskich nastolatków wie, jak zmienić ustawienia filtrów blokujących nieodpowiednie dla nich strony internetowe (30%).

Większa kompetencja związana z profilem na portalach społecznościowych jest prawdopodobnie następstwem większej popularności zakładania własnego profilu na portalach społecznościowych wśród polskich nastolatków (71%) niż przeciętnie wśród nastolatków w Europie (59%).

Można było spodziewać się większych różnic między chłopcami a dziewczętami w zakresie posiadanych umiejętności internetowych. Wyniki wskazują tylko na dwie takie różnice: więcej chłopców potrafi zmieniać ustawienia filtrów blokujących niepożądane strony www oraz porównywać strony www w celu oceny ich prawdziwości. Natomiast nieco więcej dziewcząt deklaruje umiejętność wyszukiwania informacji o bezpiecznym korzystaniu z Internetu oraz umiejętność zabezpieczania swojej prywatności na portalu społecznościowym, ale nie jest to różnica znacząca w sensie statystycznym. Mimo, że mniej dziewcząt posiadło wszystkie z ośmiu umiejętności (13%, a 17% chłopców), taki sam odsetek korzystających z Internetu (14%) u obydwu płci nie posiada żadnej z 8 umiejętności. **Ponad dwie trzecie (68%) tej grupy bez umiejętności internetowych stanowią dzieci najmłodsze: w wieku 11-12 lat.**

Uzyskane wyniki potwierdzają, że **kompetencje dzieci w Internecie rosną wraz z wiekiem**, **ale wciąż bardzo duży odsetek (od ponad jednej trzeciej do dwóch trzecich dzieci) stanowią dzieci, które nie nabyły umiejętności niezbędnych do bezpiecznego korzystania z Internetu.** Potrzebna im jest więc pomoc bardziej doświadczonych rówieśników lub osób starszych. Te dzieci są najbardziej narażone na ryzyko rozmaitych zagrożeń w Internecie - mają poczucie, że mogą się w nim swobodnie poruszać, ale nie posiadają instrumentów gwarantujących im bezpieczeństwo w Internecie.

Problem uzależnienia dzieci od Internetu

Rośnie zaniepokojenie rodziców, badaczy oraz terapeutów i psychiatrów problemem uzależnienia dzieci od Internetu oraz natury i podobieństwa tego uzależnienia do uzależnienia nikotynowego i alkoholowego. Wybrano pięć symptomów uzależnienia od Internetu, kierując się tym, na ile wskazują one na zagrożenie dla zdrowia fizycznego (zakłócenia snu, zaspokojenia potrzeby pokarmu), nauki, zainteresowań, potencjalnych konfliktów w rodzinie i funkcjonowania społecznego oraz trudności w ograniczeniu lub wyrugowaniu uzależniającej aktywności. Im więcej symptomów wymienia badany i im częściej je u siebie obserwuje, tym uzależnienie od Internetu większe (wyniki przedstawiono w tabeli 4).

Tabela 4.

Ile dzieci w wieku 11-16 lat[1] wykazuje symptomy uzależnienia od Internetu?

Symptom	% dzieci, które odpowiedziały, że w ciągu ostatnich 12 miesięcy symptom wystąpił		
	W Polsce (średnio w Europie)	Chłopcy w Polsce	Dziewczęta w Polsce
Nie jeść albo nie spać z powodu Internetu	18 (17)	21	15
Bez powodzenia próbować spędzać mniej czasu w Internecie	32 (33)	38	26
Czuć się nieswojo, kiedy nie można być w Internecie	32 (33)	35	28
Zaniedbywać rodzinę, znajomych, naukę szkolną albo hobby z powodu spędzania czasu w Internecie	35 (35)	38	30
Przyłapać się na tym, że surfuje się po Internecie nawet wtedy, kiedy to specjalnie nie interesuje	38 (42)	37	38
Wszystkie wymienione symptomy	**9**	**11**	**7**
Żaden z wymienionych symptomów nie wystąpił	**41**	**38**	**45**

Uwaga: [1] Próba 805 dzieci, 426 chłopców i 379 dziewcząt, w wieku od 11 do 16 lat.

Symptomy uzależnienia w ostatnim roku zaobserwowało u siebie od 18% do 38% badanych w zależności od tego, jaki symptom był rozpatrywany, ale **wszystkie wymienione symptomy uzależnienia od Internetu stwierdziło u siebie tylko 9% polskich nastolatków** w wieku

11-16 lat (młodszych nie pytaliśmy o symptomy uzależnienia z powodów etycznych). Poważne symptomy z konsekwencjami dla zdrowia fizycznego (niejedzenie, niespanie z powodu Internetu) deklaruje 18% badanych w Polsce nastolatków. Inne symptomy z potencjalnie negatywnymi konsekwencjami dla społecznych kontaktów młodzieży deklaruje od 32 do 38% polskiej młodzieży w tym wieku i odsetki te są zbliżone do średniej europejskiej. Częste lub bardzo częste występowanie jednego i więcej wymienionych w tabeli symptomów uzależnienia zadeklarowało tylko 23% polskiej młodzieży w wieku 11-16 lat (średnio w Europie 30%; najniższy odsetek we Włoszech: 17% i na Węgrzech: 20%, najwyższy w Portugalii - 49% i Estonii – 50%).

Aż 41% badanych w Polsce dzieci – więcej dziewcząt (45%) niż chłopców (38%) nie stwierdziło u siebie żadnych symptomów uzależnienia od Internetu. Jeden lub więcej symptomów występuje często lub bardzo często u niższego odsetka badanych w Polsce (23%) niż średnio w Europie (30%).

Wyniki dotyczące występowania symptomów uzależnienia od Internetu nie są jednak tak bardzo optymistyczne, jak by się wydawało, pokazują bowiem, że połowa badanej próby nastolatków może mieć problem z uzależnieniem tego typu. Skoro pojedyncze symptomy u nich już wystąpiły, to w przypadku ich nasilenia się może to oznaczać narastanie uzależnienia od Internetu. Warto jednak podkreślić, że **Polska należy do grupy krajów, w których odnotowano najmniej poważnie uzależnionych od Internetu 11-16 - latków**.

Zagrożenia w Internecie

Dzieci korzystając z Internetu mogą napotkać zagrożenia w czterech sferach funkcjonowania społecznego: relacjach międzyludzkich opartych na przemocy, agresji i okrucieństwie (typ „Agresja”), wypaczonych kontaktów erotycznych (typ „Seks”), ustalaniu hierarchii wartości i indoktrynacji w tym zakresie (typ „Wartości”) oraz działaniach rynkowych (typ „Komercyjne”). Młodzi użytkownicy Internetu mogą być narażeni na te zagrożenia poprzez zetknięcie się ze szkodliwymi treściami zamieszczonymi w Internecie

albo poprzez kontaktowanie się z innymi osobami w Internecie. Sami mogą być sprawcami zagrożeń i negatywnych doświadczeń dla innych, co pokazuje czwarta kolumna zatytułowana „Zachowanie" poprzez podejmowanie szkodliwego zachowania online: agresji i napastliwości (cyberagresja), sekstingu, nielegalnego ściągania materiałów (dokumentów, filmów etc.) z Internetu, hazardowych gier online czy prób samobójczych. Tabela 5 przedstawia klasyfikację występujących w Internecie typów zagrożenia, o które pytaliśmy dzieci i ich rodziców/opiekunów.

Tabela 5

Przykład klasyfikacji zagrożeń online (por. Livingstone, Haddon, Goerzig i Ólafsson, 2010)

Typ zagrożenia	Ekspozycja na niewłaściwe treści w Internecie (Zawartość)	Doświadczenia użytkownika w wyniku kontaktów z innymi osobami online (Kontakt)	Doświadczenia i własne zachowania użytkownika w sieci (Zachowanie)
Agresywne wzorce zachowania	Przemoc/ okrucieństwo/ drastyczne sceny	Doznawanie dręczenia/znęcania się/napastliwości ze strony innych	Dręczenie/napastliwość (cyberagresja)
Niewłaściwe wzorce zachowania w sferze seksualnej	Pornografia	Doświadczenie bycia uwiedzionym	Seksting
Wadliwy system wartości	Rasizm/ nienawiść	Perswazja ideologiczna	Samouszkodzenia
Wadliwe wzorce zachowań konsumenckich	Marketing, perswazja	Naruszanie prywatności/danych	Ściąganie, filmów, klipów, dokumentów, zachowania Hamerskie, hazard online

W celu sprawdzenia rozpowszechnienia zagrożenia napotykanego przez dzieci w Internecie zastosowaliśmy trzy wskaźniki:

(1) napotkanie niepokojących treści/wiadomości/stron www lub kontaktów w Internecie przez dziecko wg deklaracji rodzica lub opiekuna (odpowiedź rodzica/opiekuna wskazuje zagrożenie niedokładnie, wynik może być zaniżony);

(2) przekonanie dziecka, że w Internecie są rzeczy, które niepokoją dzieci w wieku badanego dziecka (odpowiedź dziecka wskazuje zagrożenia pośrednio, wynik może być zawyżony);

(3) napotkanie niepokojących treści/wiadomości/stron www lub kontaktów w Internecie przez dziecko wg deklaracji dziecka (odpowiedź dziecka wskazuje zagrożenia bezpośrednio, ale wynik może być zaniżony).

Rodzice w Polsce podają, że 9% (8% średnio w Europie) dzieci doznało negatywnych doświadczeń korzystając z Internetu (1-y wskaźnik), a aż 48% (55% średnio w Europie) dzieci podaje, że w Internecie są rzeczy, które niepokoją dzieci i młodzież (2-gi wskaźnik), ale tylko 12% polskich (tyle samo średnio w Europie) 9-16-latków deklaruje, że napotkało w Internecie coś, co je zaniepokoiło lub sprawiło, że zrobiło się im nieprzyjemnie (3 wskaźnik). Doświadczenie to dotyczy aż 13% polskich dzieci w wieku 9 lat (9% dzieci w wieku 9-10 lat w UE) oraz 12% dzieci w wieku 12 lat i 15% młodzieży w wieku 16 lat.

Ogólnie - większość dzieci (w Polsce 96% młodszych, 9-10 – latków, a 93% starszych, powyżej 11 lat) nie zgłasza przeżywania silnych negatywnych emocji w związku z korzystaniem z Internetu – większość nie odczuwała ani silnego niepokoju, ani silnej przykrości korzystając z Internetu w ostatnim roku.

Biorąc pod uwagę wszystkie zagrożenia internetowe, o które pytaliśmy, czyli łącznie:

- ekspozycję na treści związane z seksem,
- bycie obiektem agresji w Internecie (*cyberbullyingu*),
- otrzymywanie wiadomości o treści z podtekstem seksualnym,
- nawiązywanie kontaktów online z osobami nieznanymi osobiście,
- spotkania twarzą w twarz z osobami poznanymi w sieci,
- kontakt z potencjalnie szkodliwymi treściami wygenerowanymi przez użytkowników Internetu,
- doznanie wykorzystania informacji osobistych przez innych,

trzeba stwierdzić, że **w Europie odsetek dzieci w wieku 9-16 lat, które doświadczyły jednego lub więcej z nich, stanowi mniejszość – 41%**. Większość z podanych zagrożeń dotknęła mniej niż jedną czwartą dzieci. **W Polsce odsetek dzieci, które doświadczają jednego lub więcej z tych zagrożeń, jest identyczny - wynosi 41%,** bowiem nie napotkało żadnego zagrożenia tylko 59% badanych dzieci (zobacz rycinę 1 na str. 19).

Rycina 1

Odsetek dzieci i młodzieży w wieku od 9 do 16 lat, które nie doświadczyły żadnego zagrożenia w Internecie

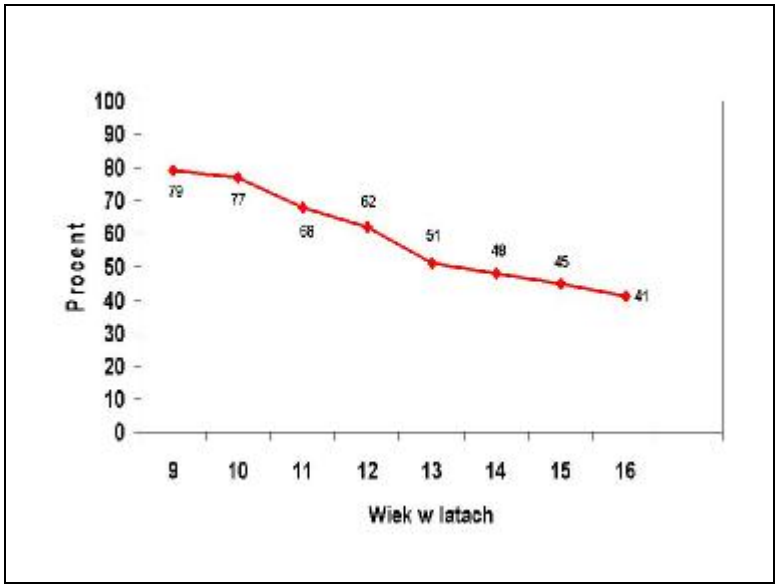

Co więcej, **odsetek dzieci, które nie mają takich doświadczeń, maleje stopniowo wraz z wiekiem** od 79% w grupie dzieci 9-letnich do 41% w grupie młodzieży w wieku 16 lat. Doświadczanie ryzyka napotkania zagrożeń w Internecie narasta więc z wiekiem i stażem w korzystaniu z Internetu. Wyniki sugerują, że im dłużej dzieci korzystają z Internetu, tym więcej mają negatywnych doświadczeń mimo rosnącej kompetencji w jego używaniu. Ani kompetencja, ani wiek nie chronią wystarczająco dzieci przed zagrożeniami internetowymi.

Doświadczenia poszczególnych typów zagrożeń

Zagrożeniem najczęściej wymienianym w Polsce jest kontaktowanie się w sieci z nieznajomymi - osobami, których wcześniej nie poznały osobiście: 25% (30% przeciętnie w Europie). Na drugim miejscu znalazła się ekspozycja dzieci w Internecie na treści potencjalnie szkodliwe tworzone przez innych użytkowników, czyli kontakt ze stronami www lub otrzymanie materiałów o treści potencjalnie zagrażającej rozwojowi społecznemu dzieci

(w zawartości stron lub otrzymywanych materiałach: nienawiść, samobójstwo, samouszkodzenia, anoreksja, narkotyki). Widziało takie treści w Internecie 24% polskich dzieci (21% średnio w Europie). Jeszcze mniej dzieci otrzymało wiadomości (np. e-maile) z podtekstem seksualnym – 17% i w Polsce, a 15% średnio w Europie. Nieco mniej było dzieci (15%), które widziały w Internecie materiały jednoznacznie związane z seksem (14% średnio w Europie) (zobacz tabela 6).

Tabela 6

Doświadczanie przez dzieci poszczególnych typów zagrożeń internetowych

Zagrożenia	% dzieci, które doświadczyły zagrożeń w Internecie[1]	
	Polska	Europa
Kontaktowanie się online z osobami nieznanymi osobiście (wg dzieci[1])	25	30
Ekspozycja na potencjalnie szkodliwe treści (nienawiść, narkotyki samobójstwo, samouszkodzenia, anoreksja) wygenerowane przez innych użytkowników Internetu (wg dzieci[2])	24	21
Otrzymywanie wiadomości o treści związanej z seksem (wg dzieci[2])	17	15
Ekspozycja na treści związne z seksem (widziane przez dzieci tylko w Internecie) (wg dzieci[1])	15	14
Spotkania twarzą w twarz z osobami poznanymi w sieci (wg dzieci[1])	8	9
Ofiara napastowania/dokuczania przez innych [*cyberbullying*] (wg dzieci[1])	6	6

Uwaga: [1] Odsetek dla całej próby 960 dzieci (9-16 lat); [2] Odsetek dla 805 dzieci w wieku 11-16 lat

Mimo że stosunkowo dużo dzieci kontaktuje się z nieznajomymi w Internecie (25%) znacznie mniej z nich spotkało się twarzą w twarz z nieznajomymi poznanymi w Internecie - 8% (9% w Europie). Najmniej częstym zagrożeniem okazało się doświadczenie napastowania ze strony rówieśników (cyberagresja) – tylko 6% dzieci w Polsce (i tyle samo średnio w Europie) podało, że ktoś wyrządził im krzywdę korzystając z Internetu: zachował się w przykry, złośliwy wobec nich sposób.

Jeżeli porównuje się polskie dane ze średnimi odsetkami obliczonymi dla wszystkich krajów objętych badaniami, to rozmiary doświadczania zagrożenia w Internecie przez dzieci w Polsce są zbliżone do jego rozmiarów zarejestrowanych dla Europy. Warto jednak podkreślić, że najbardziej powszechne zagrożenie występuje w Polsce rzadziej niż przeciętnie w Europie: o 5% dzieci mniej w Polsce niż przeciętnie w Europie kontaktuje się z nieznajomymi w Internecie (por. tabela 6).

W Polsce odsetek dzieci, które doświadczają jednego lub więcej zagrożeń dotyczących systemu wartości poprzez kontakt ze specyficznymi treściami w Internecie **jest nieco wyższy (2%) niż przeciętne dane dla Europy: napotkało je 22% badanych w wieku 11-16 lat, czyli co piąte dziecko w okresie intensywnego kształtowania się wartości** (zobacz tabela 7).

Tabela 7

Ilu zagrożeń dla kształtującego się systemu wartości doświadczają w Internecie dzieci w wieku 11-16 lat w Internecie?

Liczba doświadczonych zagrożeń dla systemu wartości[1]	% dzieci, które doświadczyły zagrożeń w Internecie		
	Ogólnie	Chłopcy	Dziewczęta
0 (żadne)	78	80	75
1	12	10	14
2	6	6	6
3	2	2	3
4	1	1	1
5	1	1	1

Uwaga: [1] Odsetek dla 805 polskich dzieci w wieku 11-16 lat

Najwięcej - pięć - spośród wszystkich analizowanych zagrożeń dla systemu wartości napotkał jeden procent badanych, jednak doznanie jednego do trzech zagrożeń w rozpatrywanej kategorii wystąpiło u 20% badanych nastolatków.

Napotkanie zagrożeń związanych z kształtującym się systemem wartości zdarza się nieco częściej dziewczętom (25% dziewcząt miało takie doświadczenia) niż chłopcom (20% chłopców miało takie doświadczenia), ale doświadczanie wielu rodzajów zagrożeń przydarza się tak samo rzadko dziewczętom i chłopcom (1%).

Doświadczanie zagrożenia w Internecie a rzeczywista szkodliwość zagrożeń

Zagrożenie otrzymywaniem niechcianych wiadomości poprzez Internet (albo o podtekście seksualnym, albo złośliwych i napastliwych nie jest najbardziej powszechnym zagrożeniem dla polskich dzieci, ale zarazem najbardziej niepokoi i denerwuje dzieci. Chłopcy, szczególnie nastoletni, są bardziej narażeni na kontakt w sieci z treściami obrazów związanych z seksem, podczas gdy nastoletnie dziewczęta nieco częściej otrzymują przykre lub złośliwe/napastliwe wiadomości. Jednak **dziewczęta generalnie są bardziej zaniepokojone zagrożeniami, których doświadczają**.

Zagrożenia związane z seksem – oglądanie w sieci treści (zdjęć lub filmów) związanych z seksem (15% w Polsce, 14% średnio w Europie) oraz otrzymywanie wiadomości o treści związanej z seksem (17% w Polsce, 22% średnio w Europie wg opinii rodziców/opiekunów)

– są napotykane częściej niż inne zagrożenia, ale też są odbierane jako krzywdzące przez stosunkowo niewiele z dzieci, które ich doświadczają. W całej próbie dzieci w wieku 11-16 lat badanych w Europie tylko dla 3% dzieci korzystających z Internetu łączyło się to z przykrymi emocjami i tylko dla 22% dzieci spośród tych, które doświadczyły zagrożeń związanych z seksem, doświadczenie to prowadziło do uczucia przykrości, niepokoju i poczucia winy. W Polsce - przy takim samym odsetku dzieci narażonych na treści lub wiadomości związane z seksem (15% - 17%) – tylko 4% badanych z całej próby podało, że przeżyło wspomniane negatywne uczucia i tylko u 15% spośród tych, którzy doznali zagrożeń związanych z seksem, doświadczenia te prowadziły do negatywnych stanów emocjonalnych, które można byłoby uznać za niekorzystne. Niemniej jednak odsetki te są bardzo znaczące, gdy przełoży się je na negatywne doświadczenia emocjonalne kryjących się za tymi liczbami dzieci.

Tylko 11% dzieci w Polsce (średnio 12% w Europie) podaje, że w ostatnim roku napotkały w Internecie coś, co sprawiło im przykrość lub je zaniepokoiło. Tylko 8% rodziców twierdzi, ze ich dzieci doznały przykrości korzystając z Internetu. **Dzieci podają też, że napotkanie zagrożenia internetowego nieczęsto kończy się faktyczną szkodą lub krzywdą.**

Wśród dzieci, które napotykają zagrożenia, jest wiele tych najmłodszych, które nie nabyły jeszcze wystarczających umiejętności radzenia sobie z internetowymi zagrożeniami.

Przeanalizowaliśmy, jaki odsetek dzieci napotyka zagrożenia, a jaki czuje zaniepokojenie i doznaje poważniejszych dłużej trwających szkód emocjonalnych (przeżywanie negatywnych emocji) z powodu zagrożeń napotkanych w Internecie. Analiza ta została przeprowadzona z podziałem na wiek dzieci. Wyniki tej analizy przedstawia tabela 8.

Tabela 8

Odsetki dzieci, które napotkały jedno lub więcej zagrożeń w Internecie, poczuły zaniepokojenie z tego powodu oraz przeżywały silne negatywne emocje przez dłuższy czas

Odsetek dzieci, które:	Wiek dzieci			
	9-10	11-12	13-14	15-16
Doświadczyły jednego lub więcej zagrożenia w całej próbie badanej	7,2	13,4	18,1	24,9
Doświadczyły niepokoju (spośród tych, które doświadczyły jednego i więcej zagrożeń)	30,4	18,4	28,8	31,9
Doświadczyły dłużej trwających silnych emocji negatywnych spośród (spośród tych, które napotkały jedno lub węcej zagrożeń i z tego powodu doświadczyły niepokoju)	58,3	68,2	38,9	36,1

Odsetek dzieci, które napotkały zagrożenie w Internecie wrasta z wiekiem dzieci od 7,2% wśród 9-10 latków do 24,9% wśród 15-16 latków, ale odsetek dzieci, które przeżyły z tego powodu silne emocje negatywne ogólnie z wiekiem dzieci maleje od 58,3% w wieku 9-10 lat do 36,1% w wieku 15-16 lat. Tylko odsetek dzieci doznających niepokoju z powodu napotkanych zagrożeń waha się z wiekiem nieznacznie, jeżeli wyłączy się jedna grupę wiekową. Wyjątek stanowi grupa badanych w wieku preadolescencji (11-12 lat lat), ponieważ w tej grupie stosunkowo mniej dzieci doznało niepokoju (18,4%), a stosunkowo więcej (68,2%) przeżyło silne negatywne emocje w związku z doznanymi zagrażającymi doświadczeniami. Czyni to z grupy 11-12 latków grupę wiekową o największym ryzyku doznania szkód z powodu zagrożeń napotykanych w Internecie.

Część 2

Dzieci w portalach społecznościowych

Spośród 1034 badanych dzieci w wieku 9-16 lat 708 (60,4%) ma swój profil w jednym z portali społecznościowych, w tym kilkoro 10-latków. Od 708 badanych uzyskaliśmy informację, na których portalach społecznościowych zamieścili swój profil. Wyniki przedstawiono w tabeli 9.

Tabela 9
Procent polskich dzieci w wieku 11-16 lat korzystających z portali społecznościowych

Portal	% korzystających (*N*=708)
Nasza Klasa	88,3
Facebook	1,3
Myspace	0,2
Piczo	0,1
YahooEurope	0,1

Wiosną 2010 roku większość badanych dzieci (88,3%) korzystała z rodzimej Naszej Klasy. Korzystających z innych portali było niewielu. Odnotowano obecność polskich dzieci w tym czasie tylko na Facebooku (1,3%). Obecność na trzech innych portalach (m.in. Myspace) była marginalna.

Eksperymentowanie dzieci z własną tożsamością w Internecie

Czym jest zjawisko eksperymentowania z tożsamością online?

Eksperymentowanie z własną tożsamością w sieci to przedstawianie siebie jako kogoś innego: kogoś, kto ma inną płeć, wiek, status społeczno-ekonomiczny, zasoby, czy cechy psychologiczne, niż właściciel tożsamości. Potrzeba eksperymentowania z tożsamością

wynika u dzieci, a zwłaszcza u młodzieży w okresie dorastania, z potrzeby odgrywania rozmaitych ról społecznych. Pozwala zrealizować zadania rozwojowe ważne dla tego okresu. Ale może też wynikać u młodszych i u starszych dzieci z chęci zabawy, potrzeby posiadania kilku tożsamości w sieci, chęci maskowania swojego prawdziwego „ja".

Wchodzenie w różne role społeczne pozwala dorastającym spojrzeć na siebie z perspektywy innych osób oraz sprawdzić, jak inni ludzie reagują na próbowanie ekspozycji własnych cech. Innymi słowy, służyć może również autoprezentacji w korzystniejszy sposób, co może mieć znaczenie np. dla młodzieży z problemami emocjonalnymi (lękiem czy nieśmiałością) lub młodzieży z problemami w kontaktach z rówieśnikami. W tych przypadkach Internet ze swoją inherentną cechą anonimowości jest dla dorastających dogodnym miejscem, aby realizować swoje zadania rozwojowe wymagające określenia i ustabilizowania swojej tożsamości i ustalenia relacji społecznych z innymi.

Może też wynikać z podwyższonego zapotrzebowania na stymulację, u podłoża którego leżą cechy temperamentalne, i związanej z tym potrzeby silnych, ekscytujących doznań, przygód, zabawy i doznawania ryzyka. W Internecie ryzyko to jest podejmowane niejako z ukrycia w warunkach anonimowości i poczuciu mniejszej odpowiedzialności za ewentualne negatywne konsekwencje podejmowanego ryzyka. Istnieje więc kilka czynników, które wskazywałyby, że eksperymentowanie z własną tożsamością online powinno być zjawiskiem powszechnym w wieku dorastania.

Eksperymentowanie z tożsamością online może mieć miejsce w portalach społecznościowych, w chatroomach, w komunikatorach internetowych, w grach online, także w wysyłanych e-mailach. Podawanie się za kogo innego może być wykorzystywane przez dorastających użytkowników Internetu również w celu ukrycia prawdziwego „ja" w sytuacji manifestowania nieaprobowanych sposobów zachowania. Może też wynikać z chęci ukrycia się w zmienionej tożsamości przed własną grupą, gdy ta nie aprobuje albo odrzuca, a dorastający chciałby w niej pozostać. Może także służyć jako sposób zabezpieczenia się przed negatywnymi doświadczeniami przy poznawaniu nowych ludzi w Internecie.

Eksperymentowanie z tożsamością online niesie więc w sobie zarówno potencjalne korzyści, jak potencjalne zagrożenia. Szukając potencjalnych korzyści, bardziej eksperymentując z własnym „ja" online, dorastający narażają się również na ryzyko, jakie

niesie ze sobą komunikacja z pośrednictwem Internetu: cyberprzemoc, nękanie, uwodzenie, ekspozycja na niechciane treści erotyczne, kontakt z alternatywnymi wartościami i subkulturami, jak również z dorosłymi, którzy mogą chcieć wykorzystać dorastających, gdy kontakt online zamieni się w kontakt offline. Warto zatem sprawdzić, czy rzeczywiście eksperymentowanie online z własną tożsamością wiąże się w okresie dorastania z podejmowaniem ryzykownych zachowań w Internecie oraz ze zwiększeniem prawdopodobieństwa doznania negatywnych doświadczeń w Internecie.

W pierwszej kolejności przedstawiono, na ile powszechne jest eksperymentowanie z tożsamością online oraz charakterystykę wiekową zjawiska u dzieci między 9 a 16 rokiem życia. Następnie zanalizowane zostanie znaczenie eksperymentowania z tożsamością online dla podejmowania ryzykownych zachowań i realnych negatywnych doświadczeń z powodu zagrożeń w Internecie w okresie adolescencji.

W jakiej formie i w jakim wieku dzieci eksperymentują z tożsamością?

W niniejszych badaniach pytaliśmy o dwie formy eksperymentowania z tożsamością: o podawanie wieku innego niż rzeczywisty oraz o udawanie kogoś innego w Internecie niż jest się w rzeczywistości oraz o to, czy tożsamość online może być tożsamością alternatywną, a mianowicie, czy badany czuje się bardziej sobą online niż w kontaktach bezpośrednich (face to face) w rzeczywistości.

Okazało się, że w całej polskiej badanej próbie eksperymentuje z własnym wiekiem online, podając w portalu społecznościowym wiek inny niż rzeczywisty, tylko 3,2% spośród 708 badanych w wieku 11-16 lat. Więcej badanych eksperymentuje z tożsamością online, udając, że jest inną osobą niż rzeczywiście: 16,1% dzieci w całej badanej próbie (18,2% średnio w UE). Ale więcej – aż 38,1% spośród 805 - polskich dzieci w wieku 11-16 lat (i znacznie więcej, bo 49,4% średnio w UE) „czuje się bardziej sobą online" niż w kontaktach bezpośrednich z innymi ludźmi. Wynik ten może wskazywać, że eksperymentowanie z tożsamością online może być bardziej powszechne niż przyzwanie się do takiego eksperymentowania.

Spośród 896 badanych, którzy udzielili odpowiedzi na pytanie o to, czy w ostatnim roku udawali kogoś innego w Internecie, eksperymentowało tak codziennie lub prawie codziennie tylko 0,7%, raz- dwa razy w tygodniu 2,1%, raz-dwa razy w miesiącu 4,0%, a jeszcze rzadziej 9,3%. Pozostali (83,9%) nie eksperymentowali w ostatnim roku albo kiedykolwiek w życiu.

Jeżeli eksperymentowanie z tożsamością online służy realizacji zadań rozwojowych związanych z ustalaniem własnej tożsamości, powinno narastać wraz z wiekiem od starszego wieku szkolnego (9-10 lat) do średniej adolescencji (15-16 lat). Jeżeli służy zabawie, wraz z dojrzewaniem do dorosłości powinno spadać. Rycina 2 przedstawia, ile dzieci w różnym wieku eksperymentuje z własną tożsamością udając, że jest kimś innym.

Rycina 2

Odsetek dzieci eksperymentujących z własną tożsamością online (udających, że są kimś innym niż w rzeczywistości)

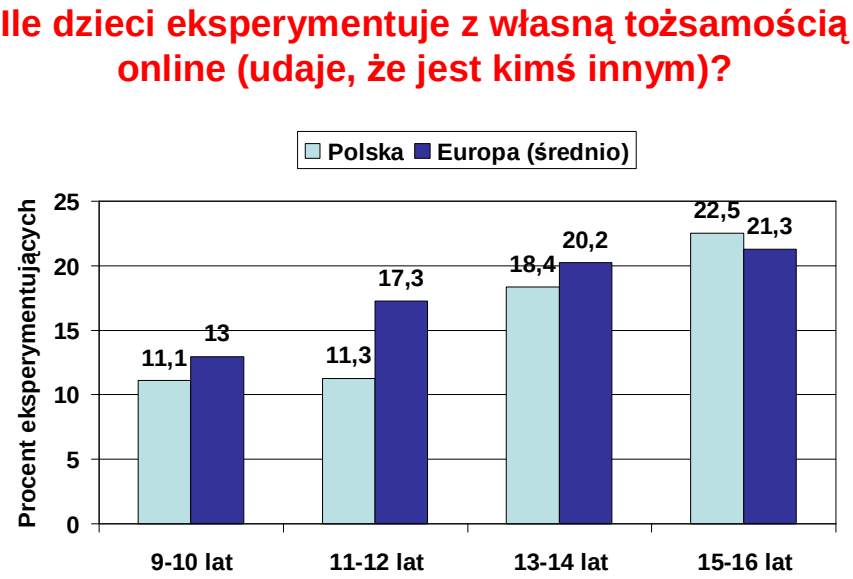

Między 9 a 16 rokiem życia eksperymentowanie z własną tożsamością w sieci staje się stopniowo coraz bardziej powszechne: przyznawanie się do eksperymentowania wzrasta dwukrotnie od 11% do ponad 22%. Oznacza to, że w okresie średniej adolescencji nieco mniej niż jedna czwarta badanych przyjmuje inne tożsamości w Internecie niż w rzeczywistym życiu.

Czy eksperymentowanie z tożsamością podnosi prawdopodobieństwo negatywnych doświadczeń w Internecie?

W naszych badaniach sprawdziliśmy, jaki odsetek dzieci w wieku 9-16 lat doświadcza zagrożeń internetowych, które mogą prowadzić do przykrych doświadczeń w zależności od tego, czy dzieci eksperymentowały z własną tożsamością w ostatnim roku. Policzyliśmy, jaki odsetek badanych podejmował ryzykowne zachowania w Internecie i doświadczył zagrożeń online pośród tych, którzy w ubiegłym roku będąc online udawali, że są kimś innym niż w rzeczywistości, oraz tych, którzy nie potwierdzili, aby tak się zachowywali.

Na rycinie 3 (zobacz na str. 29) przedstawione zostały odsetki dorastających, którzy podejmowali różne ryzykowne zachowania oraz mieli negatywne doświadczenia online w dwu grupach wyróżnionych ze względu na podawanie się za kogoś innego w Internecie lub nie w ostatnim roku. Zamieszczono tylko dane dla tych zachowań i zagrożeń, dla których różnice między grupami były istotne statystycznie.

Wyniki dobrze ilustrują, że eksperymentowanie z własną tożsamością online, t.j. udawanie innej osoby online niż w rzeczywistości, podnosi ryzyko napotkania zagrożeń i przeżycia przykrych doświadczeń we wczesnej i średniej adolescencji._W porównaniu do nastolatków, które nie eksperymentują z tożsamością online, wśród nastolatków, które z nią eksperymentują, jest znacznie więcej tych, którzy:

- mieli negatywne doświadczenia emocjonalne w związku z niestosownymi treściami, na jakie natknęli się w sieci (7,4%);
- natknęli się w Internecie na treści związane z seksem (o 9,7%);
- oglądali intymne części ciała (o 31,8%),
- oglądali seks połączony z agresją (o 10,3%; ci nieeksperymentujący nie mieli takich doświadczeń!) .

Rycina 3

Odsetek dzieci, które podęły ryzykowne zachowania i doświadczyły zagrożeń w Internecie, wśród eksperymentujących i nieeksperymentujących z własną tożsamością online (udających, że są kimś innym niż w rzeczywistości)

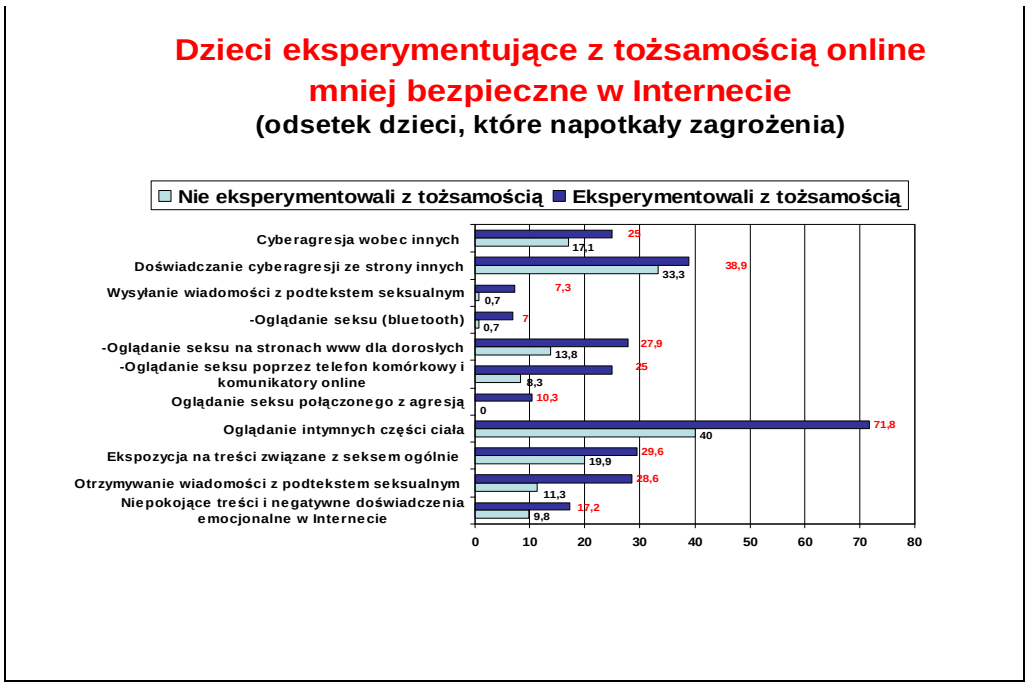

Uwaga: Wszystkie pokazane różnice między nastolatkami eksperymentującymi a nastolatkami nieeksperymentującymi online są istotne statystycznie.

Częstsza ekspozycja dorastających eksperymentujących z tożsamością online na te treści w Internecie dokonuje się wieloma kanałami dostępu. Więcej z nich niż dorastających, którzy nie eksperymentują z tożsamością online, ma styczność z tymi treściami:

-na stronach www dla dorosłych (o 14,1% więcej),

-w telefonie komórkowym i przez komunikatory online (o 16,7% więcej);

- w otrzymanych wiadomościach z podtekstem seksualnym (o 17,3% więcej).

Można więc z tych wyników wnosić, że dzieci eksperymentujące z tożsamością znacznie częściej doświadczają ekspozycji na niestosowne dla nich treści jawnie związane z seksem lub z podtekstem seksualnym. Wyniki potwierdzają charakterystyczne dla badaczy mediów o orientacji paniki moralnej, że największym zagrożeniem dla dzieci i młodzieży w mediach jest kontakt z treściami erotycznymi i pornografią.

Wśród eksperymentujących z tożsamością online jest o 5,6% więcej tych, którzy doznali ze strony innych przykrego, złośliwego zachowania, czyli napastliwości. Można więc uznać, że eksperymentujący z tożsamością są bardziej narażeni na cyberagresję – zagrożenie internetowe odczuwane jako najbardziej dotkliwe emocjonalnie.

Okazuje się również, że dzieci eksperymentujące z tożsamością online znacznie częściej są sprawcami potencjalnego zagrożenia dla innych użytkowników sieci:
- 6,6% więcej z nich wysyła do innych wiadomości z podtekstem seksualnym;
- 7,9% więcej z nich zachowuje się agresywnie wobec innych w sieci.

Mimo, że eksperymentowanie z tożsamością online u młodzieży służy również realizacji innego zadania rozwojowego, tzn. przygotowania się do pełnienia ról płciowych, stwarza ono warunki dla konsekwencji w postaci negatywnych doświadczeń emocjonalnych i nadmiernie rozbudzonej ciekawości w sprawach związanych z seksem, przez co podnosi prawdopodobieństwo wiktymizacji dorastających. Ponadto podnosi prawdopodobieństwo, że eksperymentujący będzie sprawcą zagrożenia dla innych użytkowników sieci, podejmując w Internecie takie zachowania ryzykowne, jak przesyłanie wiadomości z podtekstem seksualnym czy dręczenie innych w Internecie. Dzieci eksperymentujące z tożsamością online są więc mniej bezpieczne w sieci.

Przedstawione wyniki mają implikacje dla praktyki: dorastającym należy uświadamiać, że eksperymentowanie z tożsamością online to nie tylko zabawa, to część życiowego doświadczenia, które może zamienić się w negatywne przeżycia.

Rodzicielskie sposoby ochrony dzieci przed zagrożeniami internetowymi

Jakie techniki ochrony dzieci stosują ich rodzice?

Rodzice stosują wiele różnych zabiegów w celu ochrony dziecka przed niepożądanymi negatywnymi skutkami korzystania z Internetu przez dzieci. Wyróżnia się pięć podstawowych kategorii zabiegów rodzicielskich mających na celu ochronę dziecka przed tymi skutkami:

ochronę aktywną, ochronę bierną, restrykcje, wspólne aktywności w Internecie oraz korzystanie z technologii (specjalnego oprogramowania). Zabiegi te odnoszą się kolejno do:
- rozmów z dzieckiem na temat tego, co robi w Internecie;
- wspólnego korzystania z Internetu lub wspólnej aktywności w Internecie wraz z dzieckiem, np. grania w grę online;
- przebywania w pobliżu dziecka, gdy surfuje ono po Internecie,
- określania zasad, w jaki dziecko może korzystać z Internetu, przy czym najczęściej chodzi o zasady ograniczające czas lub sposób korzystania z Internetu,
- instalowaniu na komputerze dziecka oprogramowania filtrującego lub blokującego dziecku korzystanie z Internetu w wybranych obszarach bądź umożliwiającego wgląd w historię aktywności dziecka w Internecie.

Stosowanie ochrony biernej (przebywanie obok dziecka, gdy jest online) powinno również przynosić pozytywne efekty, zwłaszcza, że w łatwo może ona zamienić w ochronę aktywną. Restrykcje w zakresie korzystania z Internetu mają znaczenie ograniczające aktywność dziecka w Internecie. Występują wtedy, gdy rodzice określają zasady dotyczące sposobu korzystania z Internetu: określają, kiedy korzystanie jest dozwolone lub ile godzin mogą temu poświęcić, a także, z jakich stron www nie można korzystać.

Wcześniejsze badania wskazują, że ochrona aktywna (rozmowy) powinna być najbardziej efektywna i najważniejsza dla rodziców, zwłaszcza wtedy, gdy celem ma być złagodzenie negatywnych skutków korzystania z Internetu. Inny rodzaj ochrony aktywnej - wspólna aktywność rodzica z dzieckiem w Internecie - niesie ze sobą zarówno pozytywne jak i negatywne skutki. Za negatywne możemy uznać irytację narastającą u dziecka z powodu stałej obecności rodzica w jego aktywnościach online, a także utrwalające się przekonanie, że internetowy świat jest częścią świata prawdziwego. Pozytywnych skutków należy upatrywać w tym, że wspólna aktywność online daje i dziecku, i rodzicowi więcej przyjemności oraz może podnosić u dziecka chęć czerpania wiedzy dostępnej w Internecie i motywację do unikania ryzykownych działań w Internecie. Ostatni typ ochrony jest związany z wykorzystaniem wyspecjalizowanych technologii filtrujących lub blokujących dostęp dziecka do wybranych treści w Internecie lub umożliwiających rodzicom śledzenie aktywności i odwiedzanych stron internetowych.

Poprzednie badania przeprowadzone wśród rodziców w Polsce wykazały, że tylko połowa z nich zainstalowała na domowym komputerze programy filtrujące i/lub monitorujące aktywność dziecka w sieci. Aż 71% rodziców podawała zaufanie do dziecka w kwestiach związanych z Internetem jako powód niezainstalowania żadnego oprogramowania zwiększającego bezpieczeństwo. Ponadto aż 16% rodziców nie potrafiło korzystać z tego rodzaju oprogramowania.

W niniejszych badaniach porównaliśmy deklaracje rodziców i dzieci co do stosowanych przez rodziców taktyk ochrony. Zestawienie wyników ilustrujące, jak powszechne było stosowanie poszczególnych rodzicielskich taktyk ochrony dziecka przed zagrożeniami internetowymi w Polsce przedstawia tabela 10.

Tabela 10

Rodzicielskie sposoby ochrony dziecka przed zagrożeniami internetowymi wg dzieci i ich rodziców (podano procent odpowiedzi w całej próbie badanych)

Sposób ochrony	% w Polsce		% w UE (średnio)	
	Dzieci	Rodzice	Dzieci	Rodzice
Bierny: pozostawanie w pobliżu dziecka, gdy jest ono online	94	93	87	90
Aktywny: wspólna aktywność online	88	87	86	87
Ograniczanie czasu przebywania w Internecie	65	86	85	90
Przeglądanie aktywności dziecka online	61	77	50	64
Kontrola z wykorzystaniem technologii: oprogramowanie filtrujące, blokady	17	19	28	33

Dzieci i rodzice są prawie zgodni co do tego, że najwięcej rodziców (wg dzieci 94%, wg rodziców 93%) stosuje bierną taktykę ochrony, czyli pozostaje w pobliżu dziecka, gdy przebywa ono w Internecie. Odsetki te są wyższe niż średnie dla Europy. Podobnie dzieci i rodzice uważają, że większość rodziców stosuje aktywną taktykę ochrony, to znaczy podejmuje wspólne aktywności online (wg dzieci 88%, wg rodziców 87%). W zakresie stosowania dwu innych taktyk ochrony zdania rodziców i dzieci są rozbieżne. Nie wszystkie dzieci zauważają, że ich rodzice stosują wobec nich restrykcje czasowe (tylko 65% dzieci, a aż 86% rodziców twierdzi, że taktyka jest stosowana; chociaż oba odsetki w UE są wyższe,

rozbieżność między dziećmi a rodzicami jest mniejsza). Również mniej dzieci (61%) dostrzega, że rodzice śledzą ich aktywność w Internecie (77%). Dla tej techniki ochrony odsetki w UE są niższe niż w Polsce, ale rozbieżność ma podobny kierunek. Dzieci i rodzice są prawie zgodni, że najrzadziej wykorzystywana jest technologia (dzieci 17%, rodzice 19%). W UE więcej rodziców niż w Polsce stosuje technologiczne środki ochrony, ale również nie wszystkie dzieci są tego świadome.

Jaki jest stosunek dzieci to zabiegów rodzicielskich?

Jak dzieci ustosunkowują się do zabiegów rodzicielskich mających na celu ich ochronę przed zagrożeniami ustalono na podstawie odpowiedzi dzieci na dwa pytania: **c**zy sposoby ochrony rodzicielskiej je ograniczają oraz czy ignoruje ono zabiegi i rady rodziców odnośnie korzystania z Internetu. Rozkład odpowiedzi na te pytania przedstawia tabela 11.

Tabela 11.
Stosunek dzieci do zabiegów rodzicielskich w zakresie ochrony przed zagrożeniami online (procent odpowiedzi)

Pytania	Polska			UE (średnio)		
	Bardzo	Trochę	Nie	Bardzo	Trochę	Nie
Czy sposoby ochrony rodzicielskiej ograniczają dziecko?	6	29	66	11	33	56
Czy dziecko ignoruje zabiegi i rady rodziców?	3	23	74	8	29	64

Dwie trzecie badanych polskich dzieci (66%) nie uważa, by zabiegi stosowane przez rodziców je ograniczały (mniej, 56% w UE) i trzy czwarte (74%) z nich nie ignoruje zabiegów i rad rodziców w sprawie Internetu. Dla UE wielkość wskaźników sugeruje, że mniej dzieci akceptuje sposoby ochrony stosowane przez rodziców (56%), a więcej (37%) ignoruje zabiegi i rady dawane przez rodziców.

Skoro jednak ponad jedna czwarta dzieci w Polsce, a ponad jedna trzecia średnio w krajach EU, lekceważy zabiegi i rady rodziców w sprawie korzystania Internetu, mogą one być mniej bezpieczne w Internecie.

Na ile rodzicielska ochrona jest skuteczna?

Zapytaliśmy więc dzieci w wieku 9-16 lat nie tylko o to, jakie zabiegi stosują ich rodzice w celu zapewnienia im bezpieczeństwa w Internecie, ale też o to, czy dzieci napotkały przynajmniej jedno z następujących zagrożeń w Internecie: ekspozycja na treści związane z seksem, otrzymywanie niechcianych wiadomości związanych z seksem, ekspozycja na treści niekorzystne dla rozwoju społeczno-moralnego (anoreksja, samouszkodzenia, samobójstwo, nienawiść i inne), wiktymizacja cyberagresją, spotkanie z nieznajomym poznanym wcześniej w sieci.

Sprawdziliśmy, jaki odsetek dzieci doświadczył zagrożeń (przynajmniej jednego z nich), jeżeli rodzice stosowali rozmaite zabiegi kontrolujące i monitorujące ich aktywność w Internecie, mające na celu podniesienia ich bezpieczeństwo w Internecie i jeżeli rodzice nie stosowali tych zabiegów. Jeżeli wsparcie i ochrona rodzicielska są skuteczne, to mniej dzieci, których rodzice stosują te zabiegi, powinno doświadczać zagrożeń online. Przeanalizowane zabiegi rodzicielskie reprezentujące różne techniki ochrony dziecka przed zagrożeniami internetowymi przedstawiono wraz z odsetkiem dzieci, które doświadczyły jednego lub więcej zagrożeń online oddzielnie w grupie rodziców stosujących i w grupie rodziców nie stosujących danej techniki ochrony lub kontroli na rycinie 4 (zobacz str. 35).

Przeprowadzone porównania wykazały, że w zależności od rodzaju zabiegów stosowanych przez rodziców od 5% do 18% mniej dzieci doświadcza zagrożeń w Internecie w tych rodzinach, gdzie rodzice kontrolują aktywności dzieci online lub stosują zabiegi mające na celu osłabianie/zabezpieczanie dziecka przed niepożądanymi doświadczeniami online.

Rodzicielska kontrola jako czynnik redukujący potencjalne doświadczanie zagrożeń przez dzieci ma największe znaczenie w przypadku:

- zamieszczania przez dzieci materiałów w sieci (o 18% mniejsze ryzyko);
- korzystania przez dzieci z komunikatorów internetowych (o 15% mniejsze ryzyko);
- ściągania przez nie filmów/muzyki (o 13% mniejsze ryzyko).

Rycina 4

Odsetek dzieci, które doświadczyły przynajmniej jednego zagrożenia w Internecie w dwu grupach rodziców: stosujących i niestosujących zabiegów ochronnych/kontrolujących aktywność ich dzieci online

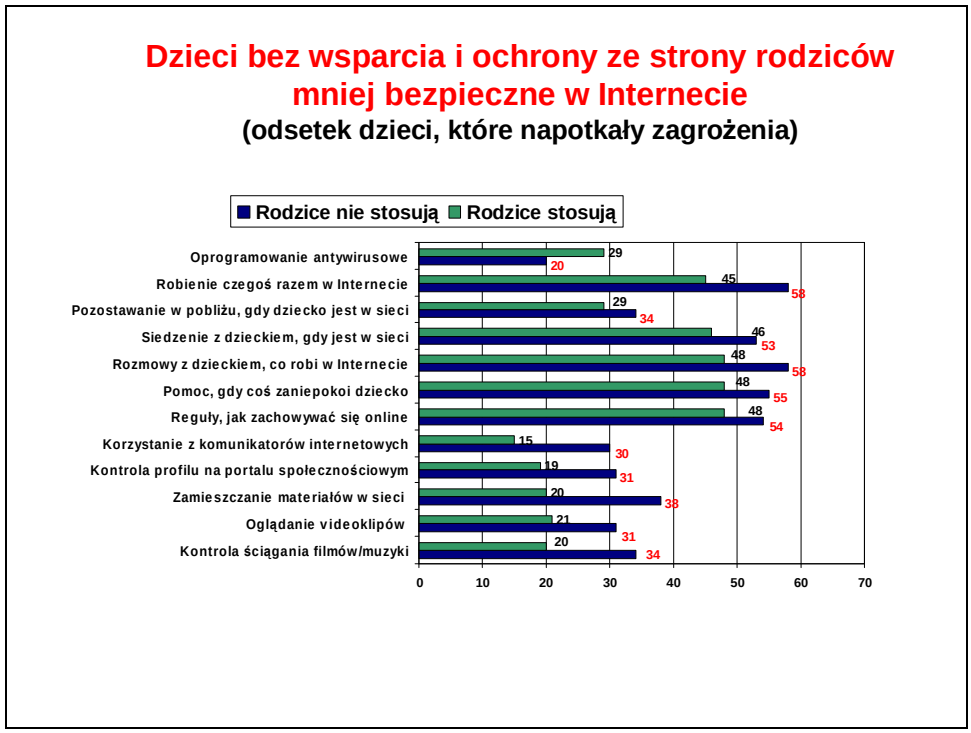

Uwaga: Wszystkie pokazane różnice między grupami są istotne statystycznie.

Wydaje się, że najskuteczniejsze sposoby zapewniania dziecku bezpieczeństwa w Internecie stosowane przez rodziców to:

- wspólne aktywności w Internecie (o 13% mniejsze ryzyko);
- rozmowy z dzieckiem na temat tego, co robi w Internecie (o 10% mniejsze ryzyko).

Zaskakujący jest rezultat dla zastosowania oprogramowania antywirusowego i antyspamowego: 29% więcej dzieci rodziców, którzy zastosowali takie oprogramowanie doświadczyło zagrożeń w Internecie, a tylko 20% dzieci, których rodzice nie stosowali takiego oprogramowania. Rezultat ten można interpretować z jednej strony w terminach

niskiej w praktyce skuteczności stosowania oprogramowania, które nie chroni dzieci przed zagrożeniem internetowym, a z drugiej strony w terminach skutków doznanych negatywnych doświadczeń online dla podejmowania zabiegów podwyższających bezpieczeństwo dzieci w Internecie. Nie musi się to wiązać z rzeczywistą niską skutecznością, a może wynikać z niewiedzy rodziców, jak zainstalować oprogramowanie, jak ustawić jego opcje, z braku jego aktualizacji, albo z niewykorzystywania jego możliwości. Rodzice mogli też zainstalować oprogramowanie dopiero po tym, jak dziecko już doświadczyło zagrożeń. Teoretycznie bardziej prawdopodobna jest jednak pierwsza interpretacja, bowiem poleganie na samym oprogramowaniu antywirusowym i antyspamowym nie wystarczy, by uchronić dziecko przed zagrożeniami online. Zgodnie z tym kierunkiem interpretacji - delegowanie odpowiedzialności na samą technologię działa odwrotnie: podnosi ryzyko potencjalnego negatywnego doświadczenia u dzieci (o 9%). Prawdopodobnie rodzice czują się zwolnieni z odpowiedzialności za bezpieczeństwo dzieci, gdy stosują wsparcie technologiczne.

Korzystanie ze wsparcia innych

Zapytaliśmy dzieci, z czyje pomocy skorzystało, gdy napotkało problemy w Internecie. Najwięcej dzieci wskazało rodziców, nauczycieli i kolegów (zobacz tabela 12).

Tabela 12
Korzystanie ze wsparcia społecznego w sytuacji, gdy dziecko napotkało problemy w Internecie (podano odsetek dzieci deklarujących, że otrzymały pomoc)

Z czyjej pomocy dziecko skorzystało?	Polska	EU (średnia)
Rodziców	68	63
Nauczycieli	68	58
Kolegów	45	44

Wynik jest zaskakujący, ponieważ potocznie – my dorośli – sądzimy, że dzieci najwięcej korzystają z pomocy kolegów w przypadku korzystania z Internetu. Nasze wyniki pokazują, że ponad dwie trzecie polskich dzieci skorzystało z pomocy rodziców i nauczycieli, a mniej niż połowa z pomocy kolegów. Na tle średnich wyników europejskich znacznie więcej

polskich dzieci niż ich europejskich kolegów otrzymało wsparcie od rodziców i nauczycieli. Podobny jest odsetek w Polsce i w UE tych dzieci, które otrzymały wsparcie od rówieśników.

Więcej polskich dzieci w porównaniu z dziećmi z UE spostrzega swoich nauczycieli jako aktywnych w udzielaniu pomocy w przypadku problemów z Internetem. Wynik ten wymaga głębszej analizy, tj. wyjaśnienia, o jaką pomoc ze strony nauczycieli chodzi oraz w przypadku jakich trudności z Internetem.

W świetle innych danych uzyskanych w niniejszych badaniach zaskakujący jest również wynik dotyczący korzystania z pomocy rodziców. Taki stosunkowo wysoki odsetek korzystania z pomocy rodziców i nauczycieli deklarują te dzieci w wieku 11-16 lat, które doświadczyły silnych negatywnych emocji (frustracji) z związku z zagrożeniami napotkanymi w Internecie.

Wsparcie od rodziców

Pytania o wsparcie ze strony rodziców były ukierunkowane na sprawdzenie, czy dzieci są usatysfakcjonowane poziomem wsparcia otrzymywanego ze strony rodziców. Jak wskazywano w „Części 1" wyników, niektórzy rodzice nie są świadomi tego, że ich dzieci miały negatywne doświadczenia korzystając z Internetu. Zadaliśmy więc każdemu dziecku i jego rodzicowi dwa pytania: (1) czy rodzice zmienili sposoby ochrony dziecka w związku z tym, że miało ono negatywne doświadczenia online oraz (2) czy rodzice powinni zaangażować się bardziej w aktywność dziecka w Internecie? W tabeli 13 (na str. 38) przedstawiono wyniki procentowe dla całej próby, żeby pokazać, jak oczekiwania dzieci i rodziców co do wsparcia dzieci w ich problemach online są rozbieżne. Tak w polskiej próbie, jak w próbie ogólnoeuropejskiej, między dziećmi a rodzicami zachodzi znaczna rozbieżność co do wsparcia oczekiwanego i udzielanego dzieciom przez rodziców w związku z ich problemami w Internecie. Tylko niecała jedna piąta polskich dzieci (18%) uważa, że rodzice powinni bardziej się zaangażować w aktywność dziecka online, ale tego zdania jest aż 44% rodziców. Wynika z tego, że prawie połowa rodziców chciałaby bardziej uczestniczyć w aktywności swoich dzieci online. Konsekwencji niskiego zaangażowania rodziców można

dopatrzyć się w tym, jak niewielki jest odsetek (3%) w całej badanej próbie tych dzieci, których rodzice zmienili swoje sposoby ochrony po jakimś negatywnym doświadczeniu dziecka w Internecie. Odsetek rodziców przekonanych o tym, ze zmienili swoje sposoby ochrony jest trzykrotnie większy (9%).

Tabela 13

Wsparcie oczekiwane i okazane dziecku przez rodziców w związku z negatywnymi doświadczeniami dziecka w Internecie.

	Polska		Europa	
	Dzieci Tak	Rodzice Tak	Dzieci Tak	Rodzice Tak
Wsparcie oczekiwane (Czy rodzice powinni bardziej się zaangażować w aktywność dziecka online?)	18	44	15	53
Wsparcie otrzymane (Czy rodzice zmienili sposoby ochrony dziecka w związku z tym, że miało ono negatywne doświadczenia online?)	3	9	6	15

Ogólne wyniki dla UE wskazują na tę samą prawidłowość. Podczas gdy niewiele dzieci z UE oczekuje od rodziców większego zaangażowania w ich aktywność w Internecie (15%), ponad połowa rodziców (53%) uważa, że powinna bardziej się zaangażować. Podczas gdy niewiele dzieci (6%) uważa, że rodzice zmienili sposoby ich ochrony, znacznie więcej rodziców twierdzi, że zrobiło to (15%). Porównanie Polski z UE pokazuje, że odsetek rodziców aktywnie reagujących na problemy dzieci w Internecie jest niższy.

Pogłębiona analiza odpowiedzi na dwa omawiane pytania przeprowadzona dla dzieci, które miały poważne negatywne doświadczenia w Internecie wskazuje, że samo doświadczenie zagrożenia przez dziecko, nawet wtedy, gdy wywołało ono niepokój, niekoniecznie wiąże się z oczekiwaniem przez dzieci mniejszego zaangażowania ze strony rodziców. Spośród dzieci w wieku 11-16 lat, które miały takie doświadczenia, tylko 47,3% oczekuje większego zaangażowania ze strony rodziców w ich aktywność; 52,7% tych dzieci chce, by ich rodzice angażowali się mniej. Jeszcze mniej dzieci, spośród tych, które poczuły niepokój w związku z zagrożeniem doświadczonym online, bo tylko 41,2%, oczekuje

większego zaangażowania rodziców w ich aktywność internetową. Tylko wśród dzieci, które zareagowały silnymi emocjami negatywnymi na zagrożenie internetowe przeważają te oczekujące, że ich rodzice zaangażują się bardziej (68,8%) nad tymi oczekującymi, że ich rodzice zaangażują się mniej (31,2%).

Można więc wnioskować, że samo napotkanie zagrożenia nie wiąże się u dzieci z potrzebą szukania wsparcia u rodziców. Dopiero poważniejsze negatywne konsekwencje emocjonalne tego wydarzenia kierują dzieci w stronę rodziców i ich wsparcia. Wydaje się, że konkluzję tę potwierdza większy odsetek rodziców, którzy zmienili swoje sposoby ochrony dziecka, w grupie dzieci (w wieku 11-16 lat) po przeżyciu poważniejszych negatywnych emocji w związku z zagrożeniami online (28,6%) niż w grupie dzieci tylko z napotkanym zagrożeniem (16,1%) oraz w grupie dzieci z przeżyciem niepokoju w związku z napotkanym zagrożeniem (15,1%).

Wsparcie od nauczycieli[2]

, Ustalano, jakie wsparcie otrzymują dzieci od nauczycieli, pytając dziecko o to, czy kiedykolwiek któryś z nauczycieli w jego szkole okazał mu aktywne lub jakiekolwiek ogólne wsparcie. O aktywnym wsparciu świadczyło, że nauczyciel rozmawiał z dzieckiem o tym, co robi w Internecie lub pomagał mu, kiedy w Internecie coś było trudno zrobić albo znaleźć. Drugi wskaźnik dotyczył wsparcia od nauczyciela pojmowanego ogólnie, które występowało w przypadku, gdy nauczyciel kiedykolwiek w szkole:

- wyjaśniał, dlaczego niektóre strony internetowe są dobre albo złe;
- pomógł dziecku w przeszłości, kiedy coś w Internecie je zaniepokoiło;
- radził dziecku, jak bezpiecznie korzystać z Internetu;
- podpowiadał, jak zachowywać się w stosunku do innych osób w Internecie;
- określił zasady mówiące, co można robić w Internecie w szkole;
- ogólnie rozmawiał o tym, co by dziecko zrobiło, gdyby kiedykolwiek coś w Internecie je zaniepokoiło.

[2] Wyniki opracowała Aldona Zdrodowska

W sumie na wskaźnik ogólny wsparcia od nauczycieli złożyły się odpowiedzi dziecka na osiem pytań, a na wskaźnik aktywnego wsparcia od nauczycieli - odpowiedzi na dwa pytania.

Sprawdzaliśmy odsetek dzieci, które otrzymały od nauczycieli wsparcie przynajmniej w jednej z ośmiu form. Wyniki przedstawia tabela 14.

Tabela 14

Procent dzieci w wieku 9-16 lat, które podały, że otrzymały od nauczycieli wsparcie w jakiejkolwiek formie oraz w przynajmniej jednej formie aktywnej

% dzieci, które otrzymały wsparcie od nauczycieli	Polska	EU (średnio)
Przynajmniej jedna forma wparcia spośród pięciu	86[1]	82[3]
Przynajmniej jedna forma wsparcia aktywnego	76[2]	74[4]

[1]PL nieważone N=1018; [2]PL nieważone N=1016; [3]EU nieważone N=24974; [4]EU nieważone N=24931

Sprawdzano, czy większe wsparcie (więcej jego form) ze strony nauczycieli ma znaczenie dla przyrostu kompetencji dzieci w Internecie i dla liczby ich negatywnych doświadczeń w Internecie. Rozpatrywaliśmy znaczenie obydwu wskaźników wsparcia ze strony nauczycieli tj. wsparcie aktywne i wsparcie ogólnie.

Wskaźnikiem kompetencji internetowej była liczba umiejętności internetowych posiadanych przez badanych wg ich deklaracji. Lista tych umiejętności została podana w tabeli 3 na str. 13 niniejszego raportu. Wskaźnikiem negatywnych doświadczeń była liczba zagrożeń napotkanych przez dzieci w Internecie w okresie minionego roku.

Okazało się, że wsparcie uzyskiwane przez dzieci od nauczycieli nie ma bezpośrednio znaczenia dla liczby negatywnych doświadczeń, jakich dzieci doznają w Internecie. Ma jednak znaczenie dla nabywania umiejętności internetowych przez dzieci. Zależność kompetencji internetowej dzieci od otrzymywania wsparcia przez nauczycieli zilustrowano w tabeli 15 (na str. 40).

Tabela 15

Ogólne wsparcie od nauczycieli a poziom kompetencji internetowej dziecka (odsetek dzieci z różną liczbą umiejętności internetowych (od 0 do 8) w zależności od tego, czy otrzymały wsparcie ze strony nauczycieli)

		Liczba umiejętności internetowych u dzieci (łącznie 8)									Ogółem
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	
Czy dziecko otrzymało wsparcie ze strony nauczyciela	Nie	26,5	10,2	8,2	10,2	6,1	8,2	10,2	6,1	14,3	100,0
	Tak	11,8	7,1	9,6	8,3	11,3	12,2	13,9	10,3	15,5	100,0
Ogółem		13,6	7,5	9,4	8,5	10,7	11,7	13,5	9,8	15,4	100,0

Uwaga: χ^2 (8, N=787) = 21,3; p < 0,01

Dane pokazują, że wprawdzie nieznacznie większy odsetek dzieci ze wsparciem od nauczycieli (15,5%) niż bez tego wsparcia (14,3%) deklaruje opanowanie wszystkich 8 umiejętności, ale istotnie mniejszy odsetek dzieci z tym wsparciem (11,8%) niż bez niego (26,5%) deklaruje brak jakichkolwiek umiejętności internetowych.

Istotnie mniejszy odsetek dzieci z jakimkolwiek wsparciem (łącznie 36,8%) niż bez jakiegokolwiek wsparcia (łącznie 55,1%) deklaruje, że opanowało zaledwie mniej niż połowę umiejętności, o które pytano w badaniu, czyli nie więcej niż trzy z nich. Istotnie większy odsetek dzieci z jakimkolwiek wsparciem (łącznie 63,2%) niż bez jakiegokolwiek wsparcia (łącznie 44,9%) deklaruje, że opanował połowę lub więcej umiejętności, o które pytano w badaniu, czyli od 4 do 8 umiejętności.

Innymi słowy, wśród polskich dzieci, które doświadczyły jakiegokolwiek wsparcia ze strony nauczycieli, prawie dwie trzecie (63,2%) deklaruje opanowanie połowy i więcej umiejętności, o które pytano w badaniu. Natomiast wśród dzieci, które nie doświadczyły wsparcia ze strony nauczycieli mniej niż połowa (44,9%) opanowała cztery lub więcej z tych umiejętności.

Podobną zależność stwierdziliśmy dla wyników w UE, chociaż ogólnie więcej dzieci deklaruje opanowanie przynajmniej połowy spośród umiejętności internetowych, które badaliśmy. Ogółem wśród dzieci w Unii Europejskiej, które doświadczyły jakiegokolwiek

wsparcia ze strony nauczycieli, dwie trzecie (66,1%) deklaruje opanowanie połowy lub więcej umiejętności internetowych, o które pytano w badaniu. Natomiast wśród dzieci w UE, które nie otrzymały wsparcia od nauczycieli, niewiele ponad połowa (52,1%) opanowała cztery lub więcej z tych umiejętności.

W konkluzji trzeba stwierdzić, że wsparcie nauczycieli ułatwia dzieciom nabywanie kompetencji internetowej, ale nie zabezpiecza ich przed doświadczaniem zagrożeń internetowych.

Analogiczna analiza została przeprowadzona dla wskaźnika aktywnego wsparcia dzieci. Jej wyniki są zamieszczone w tabeli 16. Istotnie większy odsetek dzieci ze wsparciem aktywnym (16,1%) niż bez wsparcia aktywnego (12,4%) od nauczycieli deklaruje opanowanie wszystkich 8 kompetencji. Istotnie mniejszy odsetek dzieci ze wsparciem aktywnym (12%) niż bez wsparcia aktywnego (19,5%) deklaruje brak jakichkolwiek kompetencji. Również istotnie mniejszy odsetek dzieci ze wsparciem aktywnym (łącznie 34,9%) niż bez wsparcia aktywnego (łącznie 54,4%) deklaruje, że opanowało mniej niż połowę kompetencji, o które pytano w badaniu, czyli najwyżej 3 kompetencje. Natomiast istotnie większy odsetek dzieci ze wsparciem aktywnym (łącznie 65,1%) niż bez wsparcia aktywnego (łącznie 45,6%) deklaruje, że opanowało połowę lub więcej kompetencji, o które pytano w badaniu, czyli od 4 do 8 kompetencji.

Tabela 16

Wsparcie aktywne od nauczycieli a poziom kompetencji internetowej dziecka (odsetek dzieci z różną liczbą umiejętności internetowych (od 0 do 8) w zależności od tego, czy otrzymały aktywne wsparcie ze strony nauczycieli)

		Liczba umiejętności internetowych u dzieci (łącznie 8)									Ogółem
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	
Czy dziecko otrzymało aktywne wsparcie ze strony nauczyciela	Nie	19,5	12,4	13,6	8,9	9,5	8,9	9,5	5,3	12,4	100,0
	Tak	12,0	6,2	8,3	8,4	11,0	12,5	14,6	10,9	16,1	100,0
Ogółem		13,6	7,5	9,4	8,5	10,7	11,7	13,5	9,7	15,3	100,0

Uwaga: χ^2 (8, N=785) = 26,19; p < 0,01

A więc wśród polskich dzieci, które doświadczyły aktywnego wsparcia ze strony nauczycieli, dwie trzecie (65,1%) deklaruje opanowanie połowy i więcej kompetencji, o które pytano w badaniu. Natomiast mniej dzieci (tylko 45,6%) spośród tych, które nie doświadczyły aktywnego wsparcia ze strony nauczycieli, opanowało połowę lub więcej umiejętności.

Rożnica ta jest mniejsza, ale ma ten sam kierunek, dla średnich wyników europejskich. Wśród dzieci w Unii Europejskiej, które doświadczyły aktywnego wsparcia ze strony nauczycieli, dwie trzecie (66,7%) deklaruje opanowanie połowy i więcej kompetencji, o które pytano w badaniu, a wśród dzieci z UE, które nie doświadczyły aktywnego wsparcia ze strony nauczycieli, 55,1% opanowało połowę lub więcej kompetencji, o które pytano w badaniu.

III. Wnioski

Mimo, że przeanalizowaliśmy sporo danych, stan zaawansowania analiz jest jeszcze daleki od podsumowania i formułowania konkluzji oraz specyficznych wskazań dla praktyki Korekty i uzupełnienia zbioru danych porównawczych trwały do niedawna, co uniemożliwiało przeprowadzanie kompletnych analiz specyficznie adresowanych do polskiej populacji.

Konkluzje z badań będą stanowić oddzielną, ostatnią, część przyszłego raportu końcowego. Poniżej przedstawiamy najmocniejsze z konkluzji, czyli najsilniej potwierdzone, wynikające z do tej pory przeanalizowanych dwu części wyników.

1. Co mogą oznaczać wyniki uzyskane w Polskiej próbie po korekcji danych w całej badanej próbie? Może to znaczyć, że w populacji polskich dzieci w wieku od 9 do 16 lat:
   - co czwarte dziecko kontaktuje się z nieznajomymi online,
   - prawie co siódme dziecko widziało w Internecie materiały związane z seksem,
   - co dziesiąte dziecko przeżywało negatywne emocje (niepokój lub przykrość) korzystając z Internetu,
   - prawie co dwunaste dziecko spotkało się twarzą w twarz z nieznajomym poznanym w Internecie,
   - co siedemnaste dziecko było ofiarą cyberagresji (było napastowane w Internecie).

   Ponadto:
   - prawie co czwarte dziecko w wieku 11-16 lat miało w Internecie kontakt z treściami, które mogą szkodzić jego kształtującemu się systemowi wartości,
   - prawie co siódme dziecko w wieku 11-16 lat otrzymało w Internecie wiadomości o podtekście seksualnym.

2. Chociaż doświadczenie tych zagrożeń w Internecie dotyczy mniejszej części dzieci (**59% dzieci podaje, że nie doświadczyło żadnego z powyższych zagrożeń internetowych**), **niedocenianie tych zagrożeń przez ich rodziców jest bardzo w Polsce powszechne**.

3. Im dłuższy staż dziecko ma w korzystaniu z Internetu, tym jest bardziej prawdopodobne, że napotka zagrożenia w Internecie. **Jednakże częstsze korzystanie przynosi również więcej pozytywnych doświadczeń i możliwości oraz, bez wątpienia, więcej korzyści.** Polskie dzieci podejmują więcej niż wynosi średnia liczba rodzajów aktywności w Internecie odnotowana dla całej Europy, toteż ich kompetencja, również w aktywnościach specyficznych dla bezpiecznego korzystania z Internetu nie jest mała. Ale **dłuższe korzystanie z Internetu niesie ze sobą i więcej możliwości, i więcej zagrożeń**. Niełatwo jest je dokładnie rozgraniczyć, toteż samodzielne nabywanie kompetencji przez dzieci metodą prób i błędów nie wystarczy.

4. **W przypadku dzieci, które doświadczyły analizowanych zagrożeń, okazuje się, że ich rodzice często nie zdają sobie sprawy z zaistniałej sytuacji**:

   a) 58% rodziców (w Polsce, a 40% w Europie), których dzieci widziały w sieci treści (zdjęcia lub filmy) związane z seksem, uważa, że ich dzieci nie widziały tego;

   b) 52% rodziców (i w Polsce, i w Europie), których dzieci otrzymały wiadomości związane z seksem, sądzi, że ich dzieci takich wiadomości nie otrzymywały;

   c) 54% rodziców (w Polsce, a 61% w Europie), których dzieci spotkały się osobiście z kimś poznanym w Internecie, ma przekonanie, że takie spotkanie nie miało miejsca;

   d) rodzice są najmniej świadomi tego, że ich dziecko jest napastowane przez rówieśników w Internecie: 63% procent polskich rodziców - a tylko 56% rodziców w Europie - sądzi, że ich dzieci nie otrzymały żadnych złośliwych, przykrych wiadomości od rówieśników przez Internet (cyberagresja), podczas gdy ich dzieci takie wiadomości otrzymały.

5. **Nawet starsze dzieci - w średniej adolescencji - eksperymentują ze swoją tożsamością online, przy czym eksperymentowanie jest bardziej powszechne właśnie u nich, a nie u najmłodszych dzieci**. Konieczne jest więc podnoszenie świadomości również u dzieci – informowanie ich o ryzyku związanym z eksperymentowaniem z tożsamością online: zmieniając tożsamość online są bardziej narażone na napotkanie wiktymizujących je zagrożeń w Internecie oraz na podejmowanie zachowań, które są za szkodliwe dla innych użytkowników sieci (cyberprzemocy i rozsyłania wiadomości z podtekstem seksualnym).

6. Ponieważ eksperymentowanie z tożsamością w Internecie wynika po części z potrzeb rozwojowych okresu dorastania, młodzi są narażeni na większe ryzyko negatywnych doświadczeń w Internecie. **Trzeba więc zadbać, żeby edukacja dotycząca konsekwencji zabawy w różne role w Internecie została rozpoczęta, jak tylko dziecko zaczyna korzystać z Internetu.**

7. **Dzieci eksperymentujące z tożsamością znacznie częściej doświadczają cyberagresji ze strony innych – najbardziej dotkliwego emocjonalnie zagrożenia internetowego**.

8. Ponieważ wiele dzieci zgłasza negatywne doświadczenia z Internetem, a jednocześnie wiele z nich reaguje na te doświadczenia zagrożenia bez silnych emocji czy innych konsekwencji szkodliwych dla rozwoju oraz wiele dzieci nie zgłasza napotkania żadnego z zagrożeń, przyszła **polityka dotycząca bezpieczeństwa online powinna kierować środki i pomoc tam, gdzie są najbardziej potrzebne – do najmłodszych dzieci korzystających z Internetu**, żeby jak najwcześniej wyposażyć je w odpowiednie instrumenty radzenia sobie z napotkanymi zagrożeniami.

9. Wyniki sugerują, że w Polsce najbardziej podatne na negatywne konsekwencje zagrożeń internetowych są dzieci w wieku 11 lat. Wynik ten jednak wymaga potwierdzenia po przeprowadzeniu analizy wszystkich zagrożeń oddzielnie, żeby określić czy jest to podatność ogólna czy tylko na jakiś pojedynczy rodzaj zagrożenia.

10. Zabiegi rodziców mające na celu podwyższenie bezpieczeństwa dzieci w Internecie: kontrola aktywności dzieci oraz specyficzne techniki ochrony wiążą się z niższym prawdopodobieństwem napotkania negatywnych doświadczeń dzieci w Internecie, obniżają więc ryzyko doświadczeń negatywnych w Internecie. **Bez wsparcia i pomocy rodziców dzieci są mniej bezpieczne w sieci.**

11. Mimo, że deklaracje co do okazywanej pomocy i wsparcia od rodziców oraz deklarowanie stosowania aktywnych zabiegów ochrony dziecka przed zagrożeniami online są wysokie, **międzypokoleniowa rozbieżność** - w zakresie **świadomości doświadczonych przez dziecko zagrożeń internetowych oraz na temat oczekiwanego poziomu zaangażowania rodziców w sprawy dzieci w Internecie - jest znaczna**.

12. Rozbieżność ta wskazuje na potrzebę większego zaangażowania się rodziców. Wydaje się, że polscy rodzice wciąż radzą sobie z komunikacją z dziećmi na temat zagrożeń i ryzykownych zachowań swoich dzieci w Internecie gorzej niż rodzice z wielu krajów europejskich. Wymaga to podjęcia jak najszybszych działań edukacyjnych dla rodziców. Mimo że wiele zostało zrobione na tym polu w Polsce, trzeba położyć jeszcze większy nacisk na **podnoszenie poziomu świadomości rodziców w zakresie zagrożeń internetowych dla dzieci**, jak również włożyć więcej wysiłku w wyposażenie ich w techniki wychowawcze umożliwiające lepszy wgląd w negatywne doświadczenia dzieci z Internetem, trafniejszą ocenę tych doświadczeń i sposoby radzenia sobie z tymi doświadczeniami.

13. Wiele dzieci korzystających z Internetu deklaruje, że w sytuacji problemów z Internetem uzyskują wsparcie z dwu źródeł: od rodziców i od nauczycieli. Jednak **wsparcie rodziców jest skuteczniejsze jako czynnik redukujący prawdopodobieństwo doświadczenia zagrożeń online i pomoc w radzeniu sobie z trudną sytuacją emocjonalną, która powstała po doświadczeniu zagrożenia w Internecie. Wsparcie od nauczycieli ma bezpośrednie znaczenie tylko w nabywaniu kompetencji internetowej**. Konieczne jest sprawdzenie, czy pośrednio i w jakim stopniu kompetencja internetowa dzieci pomaga im uniknąć zagrożeń w Internecie.

14. Ponieważ w kreatywne i eksplorujące korzystanie z Internetu przez dzieci i młodzież oraz wykorzystywanie jego możliwości jest wpisane nieuchronne ryzyko napotkania zagrożeń online, celowe jest też wskazanie ogólne**:** żeby ochrona dziecka w Internecie była skuteczna, a dziecko było bezpieczniejsze surfując online, **do efektywnego, nawet najlepszego oprogramowania należy dodać:**
    (1) ochronę i pomoc świadomie udzielane dziecku przez rodziców,
    (2) umiejętne korzystanie z Internetu przez dziecko ze świadomością, że:
    „Internet to więcej niż zabawa. To moje życie”